

2.

Zwei Schriften des Erzbischofs Hinkmar von Reims.

Herausgegeben
von
Wilhelm Gundlach.

II¹.

Wenn ich oben S. 92 die in der Leydener Handschrift Nr. 141, S. 57—119 stehende Abhandlung Hinkmar's als erste Streitschrift wider Gottschalk über die Prädestination bezeichnet habe, so befinde ich mich im Gegensatz zu der herkömmlichen, auch von Schrörs vertretenen Auffassung. Danach zählte man nur zwei Streitschriften: die noch heute vorhandene aus den Jahren 859/60 wurde als zweite aufgeführt (Schrörs, Hinkmar, Erzbischof von Reims, S. 142—148) und die verlorene Schrift aus den Jahren 856/7 als die erste (Schrörs S. 136. 137), obwohl man Kunde davon hatte, dafs schon vorher „Hinkmar ein Schriftchen ad reclusos et simplices seiner Diöcese veröffentlichte“, welches gleichfalls gegen Gottschalk gerichtet war (Schrörs S. 108. 115). Dafs diese Schrift, welche etwa den Jahren 849/50 angehört, als vollwertige Streitschrift anzuerkennen ist, dafs sie also als die erste, die bisher erste bzw. zweite aber als zweite bzw. dritte zu nennen ist, dafür mag sie hier selber mit ihrem Inhalt einstehen:

Hincmarus, sanctae metropolis ecclesiae Remorum episcopus et omnium servorum Domini exiguus famulus, dilectis filiis simplicibus huius sanctę sedis, cui auctore Deo deservio sub cura pontificatus beati Remigii, summi et gloriosi archiepiscopi, salutem.

Beatus Petrus, summus pastor ovilis dominici, dicit: *Quia adversarius vester diabolus sicut leo rugiens circuit, quęrens quem devoret*², scilicet de unitate ecclesiae cupiens erroneum quemlibet reddere, ut eum valeat facilius rapere et perditioni suę nequitiae sotiare; et quoniam^a sua occulta persuasionem non

^a) quem c.

1) S. oben S. 92 ff.

2) 1 Petr. 5, 8.

potest decipere et in sua se natura humanis visibus non audet ostendere, quia scit, quoniam omnes eum debuissimus refugere, pertimescere et abhominari et cum virtute signali crucis et invocationis Christi repellere, transfigurat se in angelum lucis et querit organa et vasa sua, per maligna opera et voluntate propria sibi subdita ac nobis per naturam cognata, unde ipse loquens atque suadens et exempla perditionis propinans nos valeat perdere. Sic enim primum, quando conditus est homo et in paradysi amoenitate positus, coniuge sibi in adiutorio data, unde genus humanum felici procreatione propagaretur, egit et ex tunc usque nunc et usque in finem saeculi sic agere satagit. Vidit enim et invidit, videt et invidet, quia illuc ascensurus est homo de terra factus per humilitatem, unde ipse cecidit per superbiam: et sicut tunc quaesivit vas sibi condignum, serpentem videlicet, unde molliorem et simpliciozem Evam deciperet, et sic per gradus usque ad Adam primum pervenit illumque ^a temptavit et superavit, sic cotidie in unoquoquo homine ^b agit. [Temp]tat ^c illum suggestionem in corde; qui si suggestionem recipit, temptat delectatione ^d in carne; illa non repulsa, temptat et superat ligatum per delectationem consensione in mente, et iam vinculis peccatorum inretitum devincit defensionis audacia ^e in presumptione. Similiter autem agit in actione, quia prius decipit nos in occulta peccati operatione, deinde in perpetrato facinoris publica sine confusione, deinde in absque rubore peccandi consuetudine: post haec, quia non desunt, qui male acta propter placiditatem favoribus efferant, aut misera securitate aut letali ^f percillit desperatione. Sic in moribus, sic in actibus, sic in perversa doctrina et in actoribus suis, scilicet per quos ad aliorum deceptionem mala agit, et in obauditoribus suis, qui ei et in occultis suggestionibus et in moribus et in actibus pravis oboediunt, et per pravas doctrinas pseudochristi praedicatoribus et suis veris obsecutoribus agere non omittit. Unde secundum sacras litteras divinitus inspiratas multi iam surrexerunt et surgunt atque surrecturi sunt pseudochristi et pseudoprophetae ¹, quia non sunt de numero

a) Spatium relictum, sed nihil deesse videtur. Paginarum oppositarum laeva plerumque caret una vel duabus syllabis primam lineam finientibus, dextera una vel duabus syllabis primam lineam incipientibus: raro de secunda linea res ita se habet.

b) littera h interposita est.

c) quae fibulis angulatis inclusa sunt, in codice desunt.

d) delectatione c.

e) audaua c.

f) letali c.

1) Vgl. Matth. 24, 24.

eorum, quibus dicit Dominus: *Loquimini ad cor Hierusalem*¹, et per se ipsum in presentia carnis apparens: *Ite, ecce ego mitto vos*²; sed de his, de quibus scriptum est: *Ipsi ibant, et ego non mittebam eos dicentes: haec dicit Dominus, cum Deus non sit locutus; et pastor ecclesiae: Fuerunt pseudoprophete in populo, sicut et in vobis erunt magistri mendaces, qui inducent sectas per[ditionis], qui*³ *emit eos, dominum negantes, superducentes sibi celerem perditionem; et multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur, et in avaritia fictis verbis de vobis negociabuntur, quibus iudicium iam olim non cessat, et perditio eorum non dormitat*³; et beatus Iohannes: *Et nunc quidem antichristi multi sunt*⁴; et sanctus Iudas apostolus: *Subintroierunt enim quidam homines, qui olim p[re]scripti sunt in hoc iudicium, impii, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, et solum dominatorem et dominum nostrum Iesum Christum negantes*⁵, qui, secundum quod beatus Paulus dicit: *se confitentur nosse Deum, factis autem negant*⁶ *et novitates vocum*⁷ *semper exquirunt, prurientes auribus*⁸, *errantes et in errorem inducentes*⁹, qui, quoniam discipuli veritatis esse noluerunt, magistri erroris fiunt: *et hi*^b *quidem, secundum Iudam apostolum, carnem maculant, dominationem autem spernunt, maiestatem*^c *autem blasphemant*¹⁰, *nescientes, secundum apostolicam scripturam, neque quae locuntur neque*^d *de quibus adfirmant*¹¹, *adulterantes verbum Dei*¹² *et docentes non sincere, sed turpis lucri gratia*¹³, *qui catillando circumeunt patrias, non Domino servientes, sed suo ventri*¹⁴.

Et de talibus surrexit quidam in diocesi nostra vobis notus et nomine et facie et conversatione, Gotescalcus, nobis autem

a) in fine aliquid erasum.

b) i c.

c) magestatem c.

d) littera n ex d incepta facta est.

-
- 1) Jes. 40, 2.
 - 2) Luk. 10, 3.
 - 3) 2 Petr. 2, 1—3.
 - 4) 1 Joh. 2, 18.
 - 5) Jud. 4.
 - 6) Tit. 1, 16.
 - 7) 1 Tim. 6, 20.
 - 8) 2 Tim. 4, 3.
 - 9) 2 Tim. 3, 13.
 - 10) Jud. 8.
 - 11) 1 Tim. 1, 7.
 - 12) 2 Kor. 2, 17.
 - 13) Tit. 1, 11.
 - 14) Rom. 16, 18.

iam olim fama putida miserae conversationis et abhominacione perverse prædicationis et nunc tandem facie et sermone pertinacissime obstinationis ^a cognitus, qui, ut audiui, antequam ex ista parrochia contra leges ecclesiasticas excommunicatus pergeret male vivens, habitu et sermone, ut videbatur, religioso se quasi honestum auribus et aspectibus vestris commendans, pravitatem sui cordis [zelo] pallians ^b, venena pessima auditibus simul et cordibus ^c vestris infudit ^d: confundens prescientiam et prædeterminationem Dei, docens predestinatos ad poenam, quam nullus prædestinatus, quicquid libet vel quantum libet boni agat, potest evadere, et nullus prædestinatus ad gloriam ^e, quicquid agat mali, potest decidere ^f; qui, [si] sciret ^g et voluisset inter prescientiam et prædeterminationem secundum sacras scripturas et catholicorum patrum doctrinas discernere, non debuisset errare. Isdem etiam sic dogmatizat sine libero arbitrio gratiam, ut sub nomine pietatis predicet paenitentiam negligentiam, et per bonorum operum exhibitionem placendi Deo ac placandi Deum tollat sollicitudinem, et perniciosam superducat securitatem. Docet etiam, quod passio Christi non pro totius mundi salute fuerit celebrata et per baptismi gratiam peccatum originale non predestinatis non sit ablatum, quia nec de massa peccati et perditionis sint segregati; docetque duos populos: unum predestinatum ad poenam, alterum ad gloriam; et ideo, quicquid Dominus per se et per prophetas et per apostolos loquitur, ut per fidem rectam et opera bona gratia Dei et libero arbitrio quis salvari possit, ad prædeterminatum ^h populum pertineat et nihil non prædestinatis conveniat.

Qua de re omisi colligere ex auctenticis scripturis Novi ac Veteris Testamenti exempla plurima, quia ea ⁱ semper ad prædeterminatum populum contenderet solum pertinentia, qui hortatur ad paenitentiam, et excipere sententias censui auct[orum] revincendum, quæ et illum suggilarent et vobis suff[erent].

De quibus perversitatibus scilicet suis et scripta illius suscepit: unum quidem thomum a confratribus nostris oblatum, quem ad quendam Gislemarum, Corbeie monasterii monachum, scripsit, quasi sub obtentu orationis et gratiarum actione dictans, ubi pro laude maximas dixit blasphemias; quemque, epistolari

a) obtinationis c.

b) cod.: palliani, corr. ex pallianus.

c) cordi c.

d) ita corr.; initio infundit.

e) gloria c.

f) cider in loco raso positum est.

g) t superposita est.

h) n ex u corr.

i) eea c.

prosecutus pertinentia^a, quare talia dixerit, falso de scripturis compilare curavit. Alterum autem, quem contra Rhabanum venerabilem archiepiscopum, etiam evosum in sancta religione patrem et catholicum scriptorem, ut videlicet ab orthodoxo et magno doctore domno Alchuino in sanctę eclesię utilitatibus uberibus ipsius catholico lacte nutritum, de doctrine prato sanctorum auctorum floribus collectum et confertum, quos flores catholice a catholicis dictos aut mutilavit^b aut corruptit. Tertium quoque thomulum quantitate parvum, sed impietate maximum ab illo ipso mihi oblatum suscepi.

Quorum exemplaria si, catholice matris filii, in manus vestras pervenerint, reicite, repellite^c, conspuite et ab oculis et sensu, auribus quoque et manibus vestris, immo et ab habitatione vestra, non modo a presentia et cohesione vestra propellite et, ut petico vos sermone commoneam, fugite, o pueri, religiosa simplicitate: *latet hic^d anguis in herba^e 1*. Sed et cum apostolo admonebo: *Nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote²*; non enim vos isto^f simplici sermone super hoc negotio etiam scripto monerem, nisi, ut cum pace vestra dicam, sicut et dicit apostolus, quia scio, vos *habere zelum, sed non secundum scientiam³* et ideo talem quidem, [sed si]ne discretionem — cum apostolus dicat: *Probate spiritus, si ex Deo sint⁴* — [ita] ut etiam loca vestra — quidam — ad eius suggestionem vel imperium desereretis^h; cum unumquemque vestrum sicut et unumquemque nostrum moneat scriptura: *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris⁵*, id est: si in aliquo temptationem inmundi spiritus — aut per illum ipsum, aut per organum illius — contra te senseris prevalere, ne dimittas locum paenitentię, quia locus tuus locus est humilitatis. Et quando aliquis vestrum locum reclusum et ab aliis hominibus segregatum expetiit, quid aliud quam locum paenitentiae appetiit? ubi per-

^a) in fine s erasa est.

^b) aut in margine scripta aut ipsis verbis superscripta scholia aliquando leguntur; hic v. g. mutilavit id est imminuit vel detrectavit.

^c) reppellite c.

^d) post hic interpositum in.

^e) ervo c.

^f) istos c.

^g) sunt c.

^h) deseritis c.

1) Vergilii Buc. III, 93.

2) 1 Kor. 14, 20.

3) Rom. 10, 2.

4) 1 Joh. 4, 1.

5) Ecclesiastes X, 4.

manere, non retro respicere, nec *altiora te querere*¹, quisque es, debes, quia *nemo mittens manum in aratrum et respiciens retro aptus est regno Dei*². Et terribile est valde, quod, secundum Hieremiam prophetam³, octoginta viri, qui portabant munera in manibus ad offerendum in templum Domino, in medio civitatis interfecti sunt ab eo, qui typum gessit diaboli, exceptis decem, qui habuerunt thesaurum in terra hordei et mellis, quibus thesaurus poenitentiae designatur. Et sic qui vestrum locum poenitentiae^a expetere debuerunt^b, altiora se querentes, cum se ipsos docere non poterant, gentium apostolos^c se futuros iactarunt; et ad tantam sunt corruptionem devoluti, ut, minores se ipsis facti, nisi per poenitentiam redeat ruina diaboli intercepti, etiam a ianuis ecclesiae, presentis scilicet et future, merito debeant et possint arceri et, qui se iactabant fieri *eruditores*^d *insipientium*⁴, [panem] petentibus frangere, *lacte, non solido cibo opus habeant*⁵.

Perve[nit] etiam ad exiguitatem nostram, quia idem frater — et complices sui — de videndo Deum multa et subtilia quasi rimans perscrutaretur et aliter, quam debuerit, docere presumpserit, magis curans, qualiter debuisset Deum videre, quam ut mereretur illum videre. Sic fatui, filii Israhel nomine, non merito, non cognoscentes verum, sed in desideriis et appetitu laudis humanam aestuantes, surda aure pertranseunt, quod scriptum est: *Sentite de Domino in bonitate et in simplicitate cordis, querite illum*⁶; et non curant mundare corda et corpora sua, ut efficiantur vasa spiritus sancti, quatinus eis Dominus sua archana dignaretur revelare et per eos, quae vera sunt, aliis intimare^e, cum legerint et neglexerint: *In malivolam animam non intrabit sapientia*⁷, et: *Spiritus sanctus aufert se a cogitationibus, quae sunt sine intellectu*⁸ *et non habitabit in corpore subdito peccatis*⁹. Et videtur nobis eis^f coaptari posse, quod in-

a) & ita scripta est, ut videatur esse legenda.

b) expetierunt c.

c) apostoli c.

d) i ex u corr.

e) itimare c.

f) eius c.

1) Ecclesiasticus III, 22.

2) Luk. 9, 62.

3) Jer. 41, 5—8.

4) Rom. 2, 20.

5) Hebr. 5, 12.

6) Sap. 1, 1.

7) Sap. 1, 4.

8) Sap. 1, 5.

9) Sap. 1, 4.

felix adolescens dixerat constrictus, qui templum magnę Dianę incenderat Ephesi; requisitus namque, cur tantum facinus perpetraverit, respondit ^a: Quia bonis innotesci non poteram, saltem vel malis innotescere.

His ita pręmissis ^b, filii simplices communis matris nostrę, sanctę Remensis ecclesię, ne pro devotione minus cauta circumferamini omni vento doctrine, ea, quę de suprascriptis catholice tenere debetis, ex agro pleno ^c sanctę scripture, cui benedixit Dominus, et hortodoxorum patrum explanationibus capitulatim nobis pro loci et officii meę indignitati ^d commissi qualitate colligere studui, ne aut dubitatione hesitetis, aut insipientia deliretis, aut perversorum infidelitate depravati in va[n]num cur[r]atis; quia bonorum omnium fundamentum fides vera est, sicut scriptum est: *Sine fide impossibile est placere Deo* ¹, et: *Iustus autem meus ex fide vivit* ², illa videlicet, quę per dilectionem operatur ³. Nam doctis et eruditis ista collectio necessaria non habetur et huiusmodi vulgaris locutio indigna videbitur, qui et in sensu suo, gratias Deo, habundant et sanctas scripturas atque sanctorum patrum catholicas expositiones notas habent. Vos autem, cum quibus divina sapientia pro sancta simplicitate vestra loquitur, sicut scriptum est: *Cum simplicibus sermocinatio eius* ⁴, teneatis ^e, quoniam librorum copiam non habetis et istas oratorias tergiversationes non didicistis neque legistis. Unde — si beatus Paulus, ut magnus orator, in suis epistolis questiones proponit et nobis solvit et beatus Augustinus ac ceteri doctores contra hereticos pugnantes dialectice sunt locuti: que minus intellegentes quando percontando, quando intentando, quando solvendo locuti sunt, depravant benedicta ad suam ipsorum perditionem — sicut beatus Petrus apostolus de epistolis sancti Pauli loquens dicit: Tenete istam capitularem brevem et catholicam collectionem. Unde ex multorum patrum dictis multa colligi poterant; sed quia id ipsum omnes secundum apostolum sentiunt et dicunt: quę breviter vobis ex paucorum nomine — quędam sensu, quędam verbis ab eisdem expressis — collecta sunt, pro sufficientibus habetote.

^a) ut, quod codex exhibet, omisi.

^b) pręmissis c.

^c) plena c.

^d) indignati c.

^e) tamen c.

1) Hebr. 11, 6.

2) Hebr. 10, 38.

3) Gal. 5, 6.

4) Prov. 3, 32.

Beatus Gregorius dicit: *Deus simul cuncta condidit, que Moyses, sex^a dierum mutatione variante, distincte creata [describit]. Rerum quippe substantia simul creata est, sed simul species^b for[mata] non est; et quod simul exitit per substantiam materię, non simul apparuit per spiciem formę. Cum enim simul factum caelum terraque describitur, simul^c spiritalia atque corporalia, simul, quicquid de caelo oritur, simul factum, quicquid^d de terra producitur, indicatur¹. Et alibi dicit: Qui vivit in aeternum, creavit omnia simul, quia creatura ominus ab auctore, qui in actione sua nequaquam^e temporis protelatione distenditur^f, simul condita non dubitatur. Unde simul factum angelum hominemque cognoscimus, simul videlicet non in unitate temporis, sed cognitione rationis, simul per acceptam imaginem sapientiae, et non simul per coniunctam substantiam formę. Scriptum namque de homine est: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram², et per Ezechiel ad Satan dicitur: Tu signaculum similitudinis plenus sapientia et perfectus decore in deliciis paradysi Dei fuisti³; in cuncta igitur creatura homo et angelus simul conditus exitit, quia ab omni natura irrationabili distinctus processit⁴. Unde et principium viarum Dei, diabolus, dicitur in angelica natura bonus creatus, quia nimirum, cum cuncta Deus creans ageret, hunc primum condidit, quem reliquis angelis eminentiorem fecit; qui et idcirco per liberum arbitrium peccans sine venia dampnatus est, quia magnus sine comparatione fuerat creatus. Qui etsi potentiam sublimitatis perdidit, subtilitatem tamen naturę rationalis minime amisit⁵ et immortalitatem per essentiam nullatenus perdidit. Cui cum angelis suis de summo [cul]mine propter superbiam in caliginem istius aëris precipitato [prae]paravit iustus et verus iudex ignem aeternum, sicuti propter persistentiam^g in humilitate et amore suo misericors et iustus conditor eorum, qui delegerunt magis per humilitatem illi ad-**

^a) ex c.

^b) specie c.

^c) hic interpositum est de.

^d) e superscripta.

^e) nequam c.

^f) descenditur c.

^g) persistentiam c.

1) Sancti Gregorii Moralium l. XXXII. in caput XL. beati Iob col. 16 (ed. Maur.) vol. I, p. 1055.

2) Gen. 1, 26.

3) Ezech. 28, 12. 13.

4) Gregorii Opp. I, 1056.

5) Gregorii Opp. I, 1056.

herere ^a, quam diabolus sequi per libertatem arbitrii, soliditatem: ut iam cadere nec possint nec velint, sed in aeterna beatitudine secum felices permaneant. Et ad reparandum damnum, quod diabolus caelo intulit, fecit Deus, ut dictum est, hominem ad imaginem et similitudinem suam, plasmans eum de terrae pulvere et donans ei libertatem arbitrii, sicuti et angelicę fecerat creaturae, ut illuc ascenderet homo per humilitatem de terra factus, unde ceciderat, sicut prediximus, per superbiam proprię nequitie angelicus spiritus; quem hominem ad imaginem et similitudinem ^b suam conditum ideo Dominus in paradiso posuit, ut, si se ad ^c conditoris ^d sui oboedientiam vinculis caritatis adstringeret, ad caelestem angelorum beatorum patriam quandoque ^e sine carnis morte transiret. Sic namque immortalis est conditus, ut tamen, si peccaret, et mori posset; et sic mortalis est conditus, ut si non peccaret, etiam mori non posset atque ex merito liberi arbitrii beatitudinem illius regionis attingeret, in qua vel peccare vel mori non posset, sicut nunc persistentes beati angeli per arbitrii libertatem nec peccare nec cadere volunt aut possunt, et sicut sanctis ^f animabus datur, [quae] corporibus sunt exute, et sicut sanctis omnibus dabitur in remuneratione resurrectionis ultime, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suae. Cuius regionis semper manentis beatitudinem ei conditor et opifex suis ab ipsa constitutione mundi praeparavit, sicut beatus Iohannes Crisostomus ex evangelica docet lectione in libro de reparatione ^g lapsi dicens: *Propterea, inquit, creavit nos Deus et esse fecit, qui non eramus, ut aeterna in nos conferat bona et prestet regna caelorum. Non enim nos ad hoc fecit, ut nos gehennae tradat ignique perpetuo. Regnum caelorum propter nos, gehenna propter diabolum facta est, et ut hoc ita esse ex evangelis doceam: Ipse etenim Dominus dicit his, qui a dextris sunt: Venite, benedicti patris mei, percipite regnum, quod preparatum est vobis ante constitutionem ^h mundi ¹; illis autem, qui a sinistris sunt, dicit: Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum, qui preparatus est, non dixit: vobis, sed: diabolo et angelis eius ². Sic ergo propter diabolum ge-*

a) adherit c.

b) similitudinē c.

c) a c.

d) conditori c.

e) quando qui c.

f) sancti c.

g) reparationem c.

h) constitutione c.

1) Matth. 25, 34.

2) Matth. 25, 41.

hennae^a ignis, propter hominem regnum caelorum a constitutione mundi preparatum est. Tantum est, ne nosmet ipsos ab ingressu bonorum persistendo in malis pertinaciter excludamus; donec enim sumus in ac vita, quantacumque nobis acciderint peccata, possibile est ablui^b omnia per penitentiam¹. Cum igitur in hac felicitate et quiete carnis ac spiritus homo cum coniuge sibi ad adiutorium data Dei frequenti adlocutione et angelica visione letaretur et dormiens sileret^c et somno suo a clamore alicuius infirmitatis requiesceret et immortalitatem carnis sine interpositione dissolutionis et immortalitatem anime, cui mors non per essentiam, sed [per pecca]tum accidit, praestolaretur, vidit, ut diximus, diabolus et invidit^d, cognito nobis modo per frequentiam sacrarum lectionum temptavit et per libertatem arbitrii ei consentientem superavit atque hoc quietis silentium, ubi conditus fuerat, abstulit ac, cui divinitatem promisit, immortalem tulit, cum contra eum, videlicet hostem suum, homo liberum voluntatis arbitrium acceperit. Cui quia sua sponte succubuit, mox de se, quod contra se perstreperet, invenit, mox in certamine infirmitatis tumultus repperit et, quamvis in pace silentii ab auctore fuerit conditus, hosti tamen sponte substratus, clamores de pugna toleravit et, ipse vitiatus et massa peccati affectus atque merito de paradyso propter inoboedientiam suam proiectus, alios generare non potuit, nisi tales, qualem se ipsum fecit, peccatores videlicet, quia de amara radice gigni nisi amarus fructus non potuit, quoniam, sicut docet apostolus, *per unum hominem peccatum intravit in mundum et per peccatum mors et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt*²; quia, si parentem primum nulla peccati putredo corrumpere, nequaquam ex se filios gehennę generaret; generavit enim, quod fuit filius irae, filios irę — filius quippe irę per arbitrii libertatem, filios irę genuit de se massa peccati^e — quod^f significatum est, ubi dictum est ei: *Quia obaudisti vocem uxoris tuae*³ plus quam me; et ideo ei peccanti dictum est: Terra es

- a) gehenna c.
- b) abluvio c.
- c) scileret c.
- d) invidet c.
- e) peccata c.
- f) quid c.

1) Johannis Chrysostomi adhortatio ad Theodorum lapsum, l. I, c. 8. Opp. (ed. Maur.) vol. I, p. 11. Im Wortlaut machen sich starke Abweichungen geltend, welche vielleicht durch eigene Übertragung der ursprünglich griechischen Fassung zu erklären sind.

2) Rom. 5, 12.

3) Gen. 3, 17.

et in terram ibis ¹, ut, qui mortem ani[m]ae spon[te] incurrit, mortem corporis sustineret invitus; quia pro[cul] dubio, quo post redemptionis tempus, carnis morte interposita, electi transeunt, illuc, si parentes primi in conditionis suę statu perstitissent ^a, etiam sine morte corporum transferri potuissent, et soli illi, qui nunc per redemptionem salvandi sunt, ab illis primis parentibus nascerentur. Sed Deus omnipotens, qui diaboli malo bene uti novit et pręruptum angelorum numerum, qui quamvis non integri, sed tamen in proprio statu fixi, cadente cum suis angelis diabolo, remanserunt, de humano genere redintegrare disposuit, hanc ovem centesimam requirere errantem, relictis nonaginta novem ovibus, in montibus per carnis suę praesentiam praedestinavit, quod et se acturum pręscivit. Et propter hanc praedestinationem redintegrationis huius angelici numeri, qui per casum diaboli pręruptus est, de patre dicitur: *Proposuit in eo* ^b, scilicet in redemptore nostro, *in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quę in cęlis sunt et quę in terra in ipso* ² — in ipso quippe restaurantur ea, quę in terra sunt, dum peccatores ad iustitiam convertuntur; in ipso quippe restaurantur ea, quę in cęlis sunt, dum illuc humiliati homines redeunt, unde apostatę angeli superbiendo ceciderunt; quia has duas ad intellegendum se creaturas fecerat, angelicam videlicet et humanam; utramque vero superbia perculit atque a ^c statu ingenitę rectitudinis fregit: sed una tegmen carnis habuit, alia vero nil infirmum de carne gestavit. Angelus namque solummodo spiritus, homo vero est spiritus et caro. Misertus ergo creator, ut redimeret illam, ad se debuit reducere, quam in perpetracione culpe ex infirmitate aliquid con[stat] eg[isse]; et eo altius debuit apostatam angelum repellere, quo, cum a persistendi fortitudine corrui, nil infirmum ex carne gestavit. Unde psalmista causam misericordię exprimit dicens: *Et memoratus est, quia caro sunt* ³; et alia causa est, cur perditus homo reparari debuerit ^d et superbiens spiritus reparari non possit, quia nimirum angelus sua malitia cecidit, hominem vero aliena prostravit. Et ideo nec ovis centesima post culpam periit, quia natura humana ab auctore omnium sumpta ex Maria semper virgine, operante spiritu sancto, quod natum est ex ea, sanctum est, qui prędesti-

a) prestitissent c.

b) s in fine deleta est.

c) ab c.

d) debuit c.

1) Vgl. Gen. 3, 19.

2) Eph. 1, 9. 10.

3) Ps. 77, 39.

natus est filius Dei ad redemptionem et reparationem humani generis et ad redintegrationem angelici numeri in virtute secundum spiritum sanctificationis etiam cum multiplici^a fenore; quia, novem remanentibus angelorum ordinibus, decimus ordo cecidit. Ad^b quem ordinem reparandum homo est creatus, et ita reparatus, ut tantos illic ascensuros credamus, quanti ex electorum angelorum numero in caelestibus remanserunt. Et tam copiosa est generis humani redemptio ex sanguine redemptoris nostri, qui ad passionem redemptionis nostrae conflictans cum diabolo et triumphans eum in semetipso non veniret, nisi Adam primus, diabolo suadente, per arbitrii libertatem ab immortalitate decideret. Sed et est quaedam pars ex humano genere orta ex massa peccati, que deligit potius adherere deceptoris suo diabolo et permanere in incredulitate et persistere in peccatis proprii [arbitrii] libertate^c potius, quam oboedire creatori suo et adherere mandatis eius et trahenti se gratiae^d illius manum oboedientię porrigere, sicut et quaedam pars extitit in angelica creatura, que potius principi suo, diabolo per superbiam cadenti, elegit adherere, quam cum sanctis angelis in gratia conditoris^e sui per arbitrii libertatem persistere: et^f ideo itura est in ignem aeternum, diabolo et angelis eius preparatum, quia dignum est, ut, quem sequitur, quod habebit ille suus previus, habeat et subsecutor; sicut econtra^g habebunt bonum aeternum illi, quibus per gratiam conditoris et redemptoris sui bonum est, ei adherere in hoc saeculo.

Unde multi suam vitam neglegentes et suam neglegentiam in auctorem retorquentes, ut et primi parentes nostri fecerant, praescientiam et praedestinationem confuderunt, dicentes, alios praedestinos esse ad poenam et ideo creatos, ut in ignem eant aeternum, et alios praedestinos esse ad gloriam et ad hoc creatos, ut regnum percipiant sempiternum. Contra quos sancti patres nostri dissertissime et apertissime disputarunt, quosque revicerunt et pertinaciter contendentes aeternaliter dampnaverunt. Nam, sicut verbis sancti Iohannis docuimus, homo ad vitam et regnum aeternum creatus est, sed sua voluntate perditus per arbitrii libertatem. Unde quidam ex eo nati per indebitam misericordiam^h et gratuitam gratiam praesciti sunt a Deo per arbitrii libertatem adiuti gratia boni futuri et praedestinati sunt Dei

a) mul iteratum.

b) at c.

c) libertatem c.

d) gretiae c.

e) conditori c.

f) e c.

g) tecontra c.

h) sequitur locus rarus.

benigno proposito boni permansuri et vocati sunt per fidem rectam et opera bona ad regnum aeternum venturi et iustificati sunt in bonis gratia Dei perseveraturi et glorificati sunt [aeter]na gloria in misericordia et miserationibus Domini coronandī; qui ^a autem per iustum Dei iudicium praesciti sunt ab omnipotente et omnisciente notitia Dei, non praedestinati mali futuri et aut in infidelitate aequae praesciti, non praedestinati sunt permansuri aut in iniquitate perduraturi aut de simulata iustitia et vera iniustitia, quia diabolo et operibus et pompis eius magis adherere delegerunt, quam Deo et voluntati eius oboedire, poenas, quae praeparatae sunt diabolo et eius angelis ^b, praesciti sunt luituri. Unde et iste, quem praescripsimus, Gotescalcus ^c frigidus cineres in suos ipsos oculos insufflavit et se ipsum ac se auscultantes excecavit. Quapropter quam differentiam patres sancti inter praescientiam et praedestinationem ex sacris scripturis docuerunt, accipite.

Beatus Augustinus in libro de praedestinatione dicit: *Praedestinatio quippe a praemittendo et praeveniando vel praordinando futurum aliquid dicitur* ¹, et post pauca: *Massa itaque humani generis, quae in Adam et Eva praevaricatione dampnabilis mortalisque facta est, non in conditione divina generaliter, sed ex debito poenae cruciatuque* ^d *gehennae debetur. Venia vero non merito confertur, sed Dei iusti iudicis misericordiae largitate. Quia vero iustus et misericors Deus praesciusque est futurorum, ex hac dampnabili massa non personarum acceptione, sed iudicio aequitatis suae inreprehensibili, immo incomprehensibili quosdam misericordia gratuita praescit et preparat, id est praedestinat ad aeternam vitam. Ceteros autem poena, ut praedixi, debita punit; quos ideo punit, quia, quid essent futuri, praescivit: non tamen puniendos ipse fecit vel praedestinavit, sed tantum, ut dici, in dampnabili massa praescivit* ². Et iterum: *Diximus namque, de dampnabili humani generis massa Deum praescisse misericordia, non meritis, quos et electione gratiae praedestinavit ad vitam; ceteros vero, qui iudicio iustitiae eius ab hac gratia efficiuntur expertes, praescisse tantum vitio proprio perituros, non, ut peri-*

^a) quid c.

^b) eius et angeli c.

^c) g c.

^d) cruciatuque c.

1) Hypomnesticon contra Pelagianos et Caelestianos vulgo libri Hypognosticon, liber VI: in quo de praedestinatione contra Pelagianos disputatur. Augustini Opp. (ed. Maur.) vol. X. App. p. 43.

2) Augustini Opp. vol. X. App. p. 43.

rent, prædestinasse. Sed, ut dixi, quos in operibus ^a impietatis et mortis præscivit, non præordinavit nec inpulit ¹. Et post ^b pauca: His poenam prædestinatam esse rite fatemur, et attendendum ^c, quod non dicit, eos ad penam prædestinatos esse rite fatemur, sed his poenam prædestinatam esse rite fatemur ². Et ibi: Quod ut probare valeamus, solum reor ad exemplum sufficere Iudam. Hunc enim, Deus cum præscisset, in vitiis proprie voluntatis pessimum fore, id est: electione discipulatus sui bene a Christo conferenda ^d male usurum et avaritia ardentem pretio Iudeis Dominum traditurum, poenam ei prædestinavit ex merito ^e, et cetera quae ibi secuntur. Quapropter ^e male intellexit, quod dixit infidelis Gotescalcus ^f in maledicto scripto ad Gislemarum: Cum itaque, inquires, audimus: Nonne ego vos duodecim elegi, et unus ex vobis diabolus est? ⁴ Illos debemus intellegere electos per misericordiam ^g, illum per iudicium; illos ergo elegit ad optinendum regnum suum, illum ad effundendum sanguinem suum. Sanctus enim Augustinus scribit ita: Ubi ergo com[memo]ratio operum eius malorum a sancto fit spiritu in psalmis, priusquam esset, præscitus est, non factus, quod talis adversus filium Dei futurus esset; si enim talis factus esset, inculpabilis esset et Dei opificio repu[re]tetur ^h, non Iude. Iniuste etiam in eum ⁱ prolata ^k dampnatio esset. Sed absit hoc a summe bono iudice, auctore omnium bonorum, Deo, dampnatores vero cunctorum malorum, qui malum Iudam, ut prædixi, præscivit, non fecit ⁵ ac per hoc nec ad malum faciendum elegit, sed tantum, licet eligeret, præscivit. Et post pauca: Nemo periit, nisi filius perditionis ⁶; nam poenam illi prædestinatam pro malis suis, in quibus, ut sepe dixi, præscitus est tantum, non prædestinatus. Illic plene de eo agnoscimus, ubi de eo

- a) opera c.
 b) pos c.
 c) attendum c.
 d) conferanda c.
 e) quia propter c.
 f) g c.
 g) misericordiam.
 h) t erasa est.
 i) eo c.
 k) prelata c.

1) Augustini Opp. vol. X. App. p. 45.
 2) Ib. p. 45.
 3) Ib. p. 45.
 4) Joh. 6, 71.
 5) Augustini Opp. vol. X. App. p. 46.
 6) Joh. 17, 12.

dicitur ab apostolo Petro, ut iret in locum suum¹, translato scilicet in alterum honore episcopatus eius, vel cetera, ubi legitur, quod dampnatus sit, antequam natus, secundum id quod disputatione praediximus². Quod male intellexit Gotescalcus³. Et bene disputavit sanctus Augustinus, sicut dicit in libro de agone^b cristiano: Sic^c ergo, inquit, cum dixit: ad iudicium non veniet³, hoc dixit, quia non veniet ad dampnationem. Qui autem non credit, iam iudicatus est: hoc dixit, quia iam dampnatus est praescientia Dei, qui novit, quid immineat non credentibus⁴ — prescientia enim, dixit, iam dampnatus est, non praedestinatione. Et item in libro de praedestinatione: Verum autem esse, quod diximus, licet plene sit disputatum, id est: perituris poenam esse praedestinatum — non autem dixit: perituros [ad] poenam esse praedestinos; sicut et scriptum est in evangelio: Ite in ignem aeternum, quem preparavit pater meus diabolo et angelis eius⁵; praedestinos autem: Venite, benedicti patris mei, percipite regnum paratum vobis ab origine mundi⁶, id est: praedestinatum⁷, quia et electos praedestinavit ad regnum et regnum aeternum praedestinavit electis; reprobos autem propria voluntate per arbitrii libertatem divina praescientia non praedestinavit ad poenam, quia Deus nec ad ignem aeternum hominem fecit, nec ignem aeternum propter hominem, sed propter diabolum et angelos eius, nec alius in ignem vadit aeternum de ratione dumtaxat utentibus, nisi qui deserit Deum aut per incredulitatem aut per apostasiam et adheret diabolo, propter quem factus est et cui paratus est ignis aeternus. Ac per hoc praedestinata est poena simul cum diabolo omnibus, qui se membra mali capitis diaboli faciunt, deserentes pium caput dominum Iesum Christum pravis moribus et malis operibus, et pertinaciter usque in finem mancipia diaboli proprio arbitrio fieri deliberant et ad pium conditorem et redemptorem suum reverti non sategunt. Unde et beatus Augustinus in praefato libro de praedestinatione dicit: Tenenda est igitur inconcussa huius disputationis regula, quae divinis testimoniis claruit: peccatores in

a) g c.

b) agono c.

c) si c.

1) Act. 1, 25.

2) Augustini Opp. vol. X. App. p. 46.

3) Vgl. Joh. 3, 17.

4) Augustini Opp. vol. VI, p. 258.

5) Vgl. Matth. 25, 41.

6) Vgl. Matth. 25, 34.

7) Augustini Opp. vol. X. App. p. 46.

malis propriis, antequam essent in mundo, praescitos esse tantum, non praedestinos; poenam autem eis esse praedestinatam secundum quod praesciti sunt; parvulos quoque non renatos ex aqua et spiritu sancto praedestinate poenae esse obnoxios, qui praesciti sunt non [in] propriis voluntatibus, [quo]rum nullae sunt bonae vel male, nisi tantum in Ade peccato, quod traxerunt nascentes, et in hoc manentes solverunt tempus vite praesentis¹ — et attendendum, quia non dixit: parvulos non renatos ex aqua et spiritu sancto praedestinos esse ad poenam, sed: obnoxios esse praedestinate poenae. Et item post pauca: Qui vero secundum propositum Dei vivunt, praescitos esse et praedestinos electione gratuite gratiae eius, et regnum eis caelorum esse praedestinatum, sine dubitatione dicendum est²; quod et conprobat sanctarum scripturarum testimoniis.

Et beatus Hieronimus in libro, qui titulatur de obduratione cordis Pharaonis³, et de praescitis et praedestinis: *Iacob, in-*

1) Augustini Opp. vol. X. App. p. 46. 47.

2) Ib. p. 47.

3) In seinem Kommentar zum Jesaias I. XVII, c. LXIII. sagt Hieronymus: Et Pharaonis dicitur Deus indurasse cor, ne dimitteret populum eius et ut decem plagis affligeretur. Quam quaestionem diligentissime Paulus disseruit ad Romanos et nos in quodam opere perstrinximus.

Dazu bemerkt Martianay in der Ausgabe der Werke des Hieronymus vol. III, p. 471 (und ebenso Vallarsi): Intelligit epistolam Hedibiae scriptam; nam quaestione X. hanc disseruit difficultatem. Außer diesem Briefe muß aber noch eine besondere Schrift, welche unter dem Namen des Hieronymus ging, denselben Gegenstand behandelt haben; denn erstens spricht Hinkmar von einem liber, zweitens lassen sich die Stellen, welche er dem Hieronymus entlehnt hat, nicht in dem angezogenen Briefe nachweisen. Daß es eine untergeschobene Schrift war, dürfte aus folgender Aufserung hervorgehen, welche sich in dem Ecclesiae Lugdunensis de tribus epistolis liber (Bibl. max. veterum patrum Lugd. vol. XV, p. 688) findet: Libellum vero de induratione cordis Pharaonis, qui a beato Hieronymo scriptus putatur, nec in libro de viris illustribus nec in venerabili vitae eius historia inter eius opuscula invenire potuimus. In libro tamen septimo decimo explanationum Isaiae prophetae aliquid tale scripsisse commemorat, nec tamen specialiter de induratione cordis Pharaonis, sed de tota illa ad Romanos difficillima apostoli quaestione breviter perstrinxisse designat. Sed quia nos huiusmodi libellum numquam vidimus, utrum ille, qui apud istos invenitur, et styli gravitate et fidei sinceritate eius esse credendus sit, tamquam de ignoto iudicare non possumus.

Die Schrift, welche schon zu Hinkmar's Zeit selten gewesen zu sein scheint, dürfte nicht mehr vorhanden sein; jedenfalls steht sie nicht in den Ausgaben der Werke des Hieronymus; sie wird auch von Zöckler: Hieronymus, sein Leben und sein Wirken (Gotha 1865), S. 471f. nicht unter den untergeschobenen Hieronymusschriften aufgeführt, welche noch heute vorliegen.

quit, dilexi, Esau autem odio habui¹. Quam hystoriam dum exponit, quin sanctus apostolus Paulus, perfecte querentibus Dei praescientiam reddidit manifestam, quomodo Dei praescientia oboedientes sibi^a diligit, sustineat vero et praesciat contemptores. Ne forte, cum Dei praescientiam auditoribus declarat, male audientes Deum personarum acceptorem opinarentur, subiunxit: Quid ergo, inquit, dicemus? Numquid iniquitas apud Deum? Absit² — hoc est: non malitiae res est, ut minor dominetur maiori, sed huius^b, qui in Deo^c ponit spem suam. Et post pauca: Hi sunt ergo, quibus misericordia praestatur. Et item post pauca: Miseretur ergo Deus, cum liberat deprecantem; misericordiam vero prestat, quando sublimat de terra inopem et in solio gloriae collocat. Et post aliquanta: Et simul declarans, quem sustinuit: Vasa, inquit, ire apta ad interitum³. Que si ipse praedestinasset aut aptasset ad interitum et non [reliquisset] consentiendo diabolo, numquam ea in multa patientia sustinuisse Dominum ab apostolo doceremur; sed abstersa omni impia suspicionem ostendit, Deum procul esse ab interitu peccatorum, et docet, eum in multa patientia impios ad paenitentiam sustinere, sicut ipse probat beatus Paulus: Sustinuit, ait, in multa patientia vasa ire, apta in interitum, ut ostenderet divitias gloriae suae in vasa misericordiae, que preparavit Deus in gloriam⁴ suam. Et item: Et ut verius comprobaret, in dilectione creatoris potius, quam in praedestinatione omnem summam perfectionis consistere, ita probavit dicendo: Scimus autem, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum⁵. Et post paululum: Et ne forte quereretur, quur omnibus ista non prospere cedant, edocuit, propositum mentis requiri, quod insertum est in natura, de quo angeli clamant in redemptoris ingressu: Pax in terra hominibus bone voluntatis⁶, adiecit: quibus prodesset ista cooperatio bonitatis, et ait: qui secundum propositum vocati sunt sancti; et omnes quidem vocatos esse manifestum est^d secundum prophetam David: Audite hec omnes gentes⁷ et laudate Dominum omnes gentes et conlaudate eum

a) se c.

b) his c.

c) deum c.

d) et c.

1) Rom. 9, 13.

2) Rom. 9, 14.

3) Rom. 9, 22.

4) Rom. 9, 22. 23.

5) Rom. 8, 28.

6) Luk. 2, 14.

7) Ps. 48, 2.

*omnes populi*¹ *et iubilate Deo omnis terra*²; *sed his prodesse tantummodo vocationem, qui secundum propositum suę bonae voluntatis venerint ad vocantem et venientes perstiterint in sua vocatione.*

De præscientia et prædestinatione beatus Prosper ad responsa male intellegentium dicta beati Augustini ita dicit: *Prædestinationis fides multa sanctorum auctoritate scripturarum munita est. Cui nullo modo fas est ea, quę ab hominibus male aguntur, adscribi, qui in proclivitatem cadendi non ex conditione Dei, sed ex primi patris prevaricatione venerunt*³. Et item: *Prædestinationem [autem] Dei sive ad bonum sive ad malum in hominibus operari, ineptissime dicitur, ut ad utrumque homines quędam necessitas videatur impellere, cum in bonis voluntas sit intellegenda^a de gratia, in malis autem voluntas intellegenda sine gratia⁴. Et item: Ex regeneratis in Christo Iesu quosdam, relicta fide et piis moribus, apostatare a Deo et impiam vitam in sua aversione finire, multis, quod dolendum est, probatur exemplis. Sed horum lapsum Deo adscribere, immodicę pravitatis est, quasi ideo ruinae ipsorum impulsor atque auctor sit, quia illos ruituros propria ipsorum voluntate præscivit et ob^b hoc a filiis perditionis nulla prædestinatione discrevit⁵. Contra eos, qui dicunt: quod quibusdam vocatis et pie iusteque viventibus oboedientia subtrahatur, ut oboedire desistant⁶, inter alia dicit: Quid tam perversum, quid tam insanum dici aut cogitari potest, cum putant, hoc esse in hominibus præscientiam Dei, quod et voluntatem: cum voluntas eius numquam velit nisi bona, quę aut ipse faciat^c aut etiam, ut nos faciamus, imperet; mala autem, quę omnino ipse non fecit, neque fieri suasit aut impulit! Vires itaque oboedientię non ideo cuiquam subtrahit, quia eum non prædestinavit, sed ideo eum non prædestinavit, quia recessurum ab ipsa oboedientia esse prævidit⁷. Contra eos, qui dicunt: quod, qui evangelicę prædicationi non credunt,*

^a) interpositum si.

^b) ab c.

^c) facit c.

1) Ps. 116, 1.

2) Ps. 65, 1; 99, 1.

3) Prosperi Aquitani pro Augustino responsiones ad capitula calumniantium Gallorum: lib. I, responsio ad obiectionem I. Augustini Opp. (ed. Maur.) vol. X. App. p. 198.

4) Augustini Opp. vol. X. App. p. 200.

5) Ib. p. 200. 201.

6) Obiectio XII.

7) Augustini Opp. vol. X. App. p. 203. 204.

*ex Dei predestinatione non credant, et quod Deus ita diffinierit, ut, quicumque non credunt, ex ipsius constitutione non credant*¹, ita dicit: *Infidelitas non credentium evangelio nequam ex Dei predestinatione generatur. Bonorum enim Deus auctor est, non malorum; praedestinatio igitur Dei semper in bono est aut ad retributionem iustitiae aut ad donationem pertinens gratiae*². Contra eos, qui confundunt praescientiam et predestinationem³, sicut et Gotescalcus^a, dicit: *Qui praescientiam Dei in nullo ab ipsius predestinatione discernit, quod tribuendum est Deo de bonis, hoc ei etiam de malis conatur adscribere. Sed cum bona ad largitorem cooperatoremque eorum, Deum, mala autem ad voluntariam rationalis creaturae nequitiam referenda sint, dubium non est, sine ulla temporali differentia Deum et praescisse simul et predestinasse, quae ipso erant auctore facienda vel quae malis meritis iusto erant iudicio retribuenda: praescisse autem tantummodo, non etiam predestinasse, quae non ex ipso erant causam operationis habitura. Potest itaque sine predestinatione esse praescientia. Praedestinatio autem sine praescientia esse non potest. Item qui dicit, quod liberum arbitrium in homine nihil sit, sed sive ad bonum, sive ad malum praedestinatio Dei in hominibus operetur, non est catholicus. Item qui dicit, quod quibusdam vocatis et pie iusteque viventibus oboedientia subtrahitur, ut oboedire desistant, male opinatur de bonitate Dei atque iustitia, ut videatur ad impietatem pios cogere et innocentiam bonis adimere, cum ipse sit pietatis ac innocentiae largitor et custos. Qui ergo Deo adheret^b, spiritu Dei agitur; qui autem a Deo recedit^c, propria voluntate oboedire desistit⁴.*

Contra falsam autem opinionem et presumptiosam assertionem, qua dicitur, quia Deus non omnes homines vult salvari et ad agnitionem veritatis venire, sed tantum praedestinos^d, multa beatus Augustinus dicit, quae dicta Prosper male [intel]legendibus apertius exponit⁵. Sed et hoc beatus Hieronimus in prefato libro de obduratione cordis Pharaonis^e ita manifestissime pandit:

^a) g c.

^b) adherere c.

^c) receedit c.

^d) cod.: praedestinos; o corr. ex u.

^e) faraonis c.

1) Obiectio XIV.

2) Augustini Opp. vol. X. App. p. 204.

3) Vgl. Obiectio XV.

4) Augustini Opp. vol. X. App. p. 205—207.

5) Vgl. die Responsio der Obiectio VIII, p. 201.

Ex ipsorum, inquit, ut supra dictum est, huius personam^a inducere Paulus probatur et cum eo agere debetur misteria legis, qui non ad profectum^b anime, sed ad contentionem per ostentandam verborum iactantiam cupit inquirere, qui, priusquam credat et agnoscat discendo, qualis sit Deus, huius vult opera discutiendo agnoscere, quem scire non vult credendo, et antea vult eius actus et voluntatem intellegere et iudex existere, quam suum iudicem et factorem cognoscat. Huic ergo silentium imponit apostolus dicendo: O homo, tu quis es, qui respondeas Deo¹? Et post pauca: Nam si ita, ut heretici putant, credatur, abrupte Paulum firmasse de Deo: cui vult, miseretur et, quem vult, indurat² — quod absit a sensu catholico, et non (potius increpativus sermo est, redarguens blasphemantem) finita est sententia bene currentium — frustra preceptum^c accepit humana natura: Diliges dominum Deum tuum³, et per Esaiam: Si volueritis et audieritis me, dicit Dominus, bona terre edetis; si non, gladius vorabit vos⁴, et ipse redemptor Christus cum iuramento confirmat: Amen, inquit, dico vobis, quia omnis, qui petit, accipit; qui querit, invenit, et, qui pulsat, aperietur ei⁵; et frustra data est lex, que retraheret hominem a peccato et persuadendo ad regna caelorum perduceret; frustra et ipse redemptor noster passus est Christus, ut nobis exemplum suae passionis relinqueret, ut nos eius exemplo persuaderemur, ad exquoquendas sordes peccati igni passionis vel tribu[la]tionis libentissime admoveri, ut, sicut per lugubrem letitiam delectationis diaboli vestigia secuti sumus peccando, ita ab inlicitis continendo humilitatem et mansuetudinem diligentes vestigia Christi sequamur, qui dixit: Discite a me, quia mitis sum et humilis corde⁶, qui et lamentatur super Hierusalem; qui nisi nosset, se in natura condidisse arbitrium et rationem, per quod creator ab omni perditione alienus monstraretur, numquam laudaretur homo de velle bonum nec^d culparetur de nolle. Et post paululum: Adfigatur ergo patrum vel apostolorum regula fidei cordibus nostris: Deum personam neque in liberando neque

a) in fine n aut is erasum est.

b) propheetum c; in margine nota.

c) precepto c.

d) ne c.

1) Rom. 9, 20.

2) Rom. 9, 18.

3) Deut. 6, 5.

4) Jes. 1, 19. 20.

5) Luk. 11, 9. 10.

6) Matth. 11, 29.

in dampnando ullius accipere; sed unicuique secundum gestorum suorum qualitatem ante tribunal Christi examinandum. Et post paululum: In quo licet sit^a tanta potestas, ut omnia, quae voluerit, faciat, et nemo potest dicere ei: Cur fecisti me? — tamen est in eo ratio et iustitia simul et pietas, quae contradicunt poenitentiae, ne quid tale fiat, quod eius bonitati inconueniens sit, aut diabolus reprehendat. Et post aliquanta: Vicina siquidem vox videtur esse: Ego indurabo cor Pharaonis¹, cum illa evangelii², ubi refertur de Iuda: Cum, inquit^[t]^b, porrexisset ei salvator buccellam^c, intravit in eum Satanias, ut traderet eum. Quodsi creditur, Deum voluisse perire Pharaonem per hoc, quod dixit^d, se cor eius induraturum, credatur et Christus traditoris^e sui per buccelle porrectionem causa perditionis extitisse, qui etiam usque ad illam horam eum sua benignitate ad poenitentiam invitavit, dicens: Iuda, osculo filium hominis tradis?³ Qui si nollet suscipere poenitentem, numquam audire mereretur Pharaonem vocem Domini per Moysen: Haec dicit dominus Deus Hebreorum: Di[mittite] populum meum, ut seruiat mihi⁴, nec Iude diceretur: Ve homini illi, per quem filius hominis tradetur⁵. Et beatus Johannes Crisostomus: Propterea denique et Iudam inimicus hinc rapuit, ne forte, quia sciebat, quod esset reditus ad salutem, lapsum suum poenitentia reformaret. Ego enim etiam, si mirum videtur esse, quod dico, ne illud quidem Iudae peccatum dixerim vires excedere potuisse poenitentiae⁶. Et item Hieronimus: Facti sumus, ait Esaias propheta^f, sicut in principio, dum non dominareris nostri, dum non invocaretur nomen tuum super nos⁷: videsne, quia praecedentibus malis operibus et fetore nequitiae habitator cordis elongatur, Deus, qui dixit: Inhabitabo in eis⁸? et elongante Deo cessat dominatio et cura eius a nobis, et ces-

- a) si c.
 b) littera t erasa.
 c) buccella c.
 d) t ex s corr.
 e) s apposita.
 f) prophetae c.

1) Exod. 14, 17; vgl. 4 und 8.

2) Joh. 13, 27.

3) Luk. 22, 48.

4) Exod. 9, 1; 10, 3.

5) Luk. 22, 22.

6) Johannis Chrysostomi ad Theodorum lapsum, l. I, c. 8. Opp. vol. I, p. 12.

7) Jes. 63, 19.

8) 2 Kor. 6, 16.

sante cura eius a nobis adpropiat^a cordi nostro diabolus, qui secundum suam duritiam et voluntatem afficit^b, quam a timore Dei vacantem invenerit mentem. Et cum haec ita evenerint, ut diabolus habitator cordis efficiatur, fetore malitiae suae, cum sit spiritus nequam, animae necessario innodatur, utpote spiritus spiritui insertus, acsi coagulum^c lacti misceatur, per quod ex liquore in soliditatem mutetur. Ita ad suam militiam^d constringit et unit, in quo inhabitat corde, ut ait propheta dicendo: Coagulatum est, sicut lac, cor eorum¹. Et post paululum: Cum ergo effectus fuerit quis talis, quo deseratur a Deo, incipit unus spiritus esse cum diabolo, qui caminus dicitur, et necesse est, ut eius vicinitate quasi lutum ab igne duretur. Et item post aliquanta: Fixa sit igitur inprimis anchora nostrae credulitatis: Deum neminem velle perire, [nemi]nem eum extra suam imaginem fabricasse. Et item: Vera est siquidem haec sententia: Cui vult, Deus miseretur et, quem vult, indurat². Sed queramus, qualis sit boni Dei voluntas, bona an mala. Sed nullus sane mentis audebit dicere, bonum Deum malam habere voluntatem, cum ipse, qui est in sinu patris, testetur: neminem natura bonum^e, nisi solum Deum³. Et bonus qualem credendus est habere voluntatem, nisi quod est? Ecce noster Deus, immo Christi, bonus bona velle probatur. Producant nunc illi alium Deum, qui^f possit conveniens esse eorum dementiae, qui dicunt, Deum non omnes velle salvari. Et post pauca: Contra quam bonam voluntatem diabolus cotidie pugnat, ut eum de bonitate ad sevitiam convertat, et hac de causa homines in peccata compellit. Sed ideo cotidie suscipit poenitentes Dei bona voluntas, quia vinci non potest, quod, nisi omnibus virtutibus Dei precelleret eius voluntas, priusquam formaretur, cum innocentibus sola prescientia dampnatus fuisset mundus: quod presciturum fuerat impiis cum magno detrimento iustorum; docens itaque beatus apostolus Paulus: voluntati eius neminem posse resistere⁴, quae contra prescientiam sola potuit optinere, ut pro parvo numero iustorum maluisset multa milia impiorum subsistere, obsistente praescientia et

a) adpropiat c.

b) efficit c.

c) superscriptum est: co.

d) nescio an militiam in malitiam emendandum sit.

e) deum c.

f) quo c.

1) Ps. 118, 70.

2) Rom. 9, 18.

3) Luk. 18, 19.

4) Rom. 9, 19.

quodammodo vociferante, antequam fieret homo, eam principium fore. Sed bona voluntas nec a prescientia potuit superari, ut haberet, cui bonitatis suae divitias cotidie impertiret, cum suscipit poenitentes et efficit iustos. Nam in Cantico canticorum per Salomonem docuit spiritus sanctus, qualis vel quanta sit bona Dei voluntas, cum ad eius decorem aecclesiae pulchritudinem comparat dicendo: Tota formosa es, proxima mea, tota speciosa sicut bona voluntas¹. Et quae vel cuius potest esse bona voluntas, nisi solius Dei, qui solus natura bonus est? quodsi et² homines habeant bonam voluntatem, ab illo acceperunt, qui a nullo accepit, ut esset. Et quid aliud potest intellegi eius voluntas, nisi misericordia? quam omnium virtutum Dei cumulum comprobavit propheta, cum ait: Et miserationes eius super omnia opera eius². Et item ad locum: Nam secundum rationem, qua creati simus, per arbitrii libertatem efficit se unusquisque vas honoris aut contumeliae, in quo aut actibus bonis spiritus sanctus portetur, aut malis diabolus teneatur inclusus. Sicut de Saul rege Israhel probat regum^b historia; qui, quamdiu Deum habuit habitatorem, eius mandata servando fuit vas in honorem; ubi vero odiendo gratis David sive voluntate^c diabolo patefecit ingressum, factus est vas contumeliae, in quo diabolus baccharetur, probante scriptura: Recessit, inquit, spiritus Domini a Saul³, et suffocabat eum malus, hoc est diabolus. Similiter Hieroboam rex Israhel fuit: et ipse vas honoris, quando per manum prophetae super decem tribus regnum a Deo suscepit; sed fidutiam gerens in idolis vitulos fabricando factus est vas contumeliae, diabolum et eius idola in suo corde suscipiendo. Cuius contumacia totam Israheliticam plebem infecit, regum^b historia per tot annorum seriem lamentante: Et non est, inquit⁴, aversa ira Domini ab Israhel propter Hieroboam, filium Nabat, qui peccare fecit Israhel. Pari vice et de Manasse rege Iuda docemur, qui recedendo a patrio Deo, delubra colendo, instaurando fana demonibus in sanctuarium Dei, effectus est vas contumeliae; [cuius] fetorem ita exhorruit Dominus, ut eum, quasi vas plenum stercoribus, de domo sua Israhel in caminum Babiloniae civitatis iactasse legatur; ubi in cavea ferrea quasi in fornace inclusus ita ab

- a) quod et si c.
 b) regnum c.
 c) voluntatis c.

1) Vgl. Cant. 2, 10. 13.

2) Ps. 144, 9.

3) 1 Reg. 16, 14.

4) Vgl. 2 Paral. 12, 12 und 3 Reg. 22, 53.

omni scoria peccatorum excoctus referatur et fluentis lacrimarum delutus, ut in vas honoris commutaretur, qui dignus esset, in domum Domini reportari, id est in terram Israhel, et esse vas in honore, sicut ^a Paralipomenon ^b docet historia ^c 1: eum post poenitentiam regno patrio restitutum et ad Dei amicitias revocatum. Simili modo et de rege David invenies ², qui de vase honoris vas contumeliae effectus fuerat, male utendo coniuge aliena, nisi satisfactionis ratorio intima cordis mundaret a peccato, ubi spiritus sanctus reingrederetur, qui aufugerat fetorem peccati, qui eum ex contumeliae vase vas honoris efficeret, sicut ipse clamat in quinquagesimo psalmo: Spiritum rectum innova in visceribus meis, spiritum sanctum tuum ne auferas a me ³. Ecce quomodo habet potestatem figulus luti, id est fictor noster Deus, facere aliud vas in honorem, aliud vero in contumeliam ⁴: ut, quamdiu per sanctam conversationem Deum habitatorem habuerit quis, sit vas in honorem; ubi vero contra Dei fecerit voluntatem, refugiente spiritu sancto, evacuatur cor eius omni ^d sanctificatione, quod mox, ut vacans ^e invenerit spiritus immundus, suis operibus omni spurcitia implet. De quo dicit salvator: Et erunt hominis illius novissima peiora prioribus ⁵: per haec scilicet dicitur, vas contumeliae efficere Deum, cum recedit ab eius corde, qui dignus est prolongari; efficit vero ex contumeliae vasis vasa honoris, cum suscipit penitentes et immunda corda eorum sua visitatione efficit munda. Et post pauca: Efficitur nempe sua ignavia aut sua sollertia unusquisque vas honoris vel contumeliae et aptat se aut oboediendo Deo ad vitam aeternam aut oboedi[en]do diabolo ad aeternum interitum, de quibus apostolus duo genera vasorum de una natura exposuit esse effecta: Vasa irae, in quibus dicit iram Dei ostendi, et vasa misericordiae, in quibus divitiae ^f gloriae, hoc est pietatis, demonstrantur ⁶. Et post pauca: Et licet generalis sit eius misericordia, quibus tamen

^a) sequitur locus rarus.

^b) alipomenon c.; in margine nota.

^c) h superscripta

^d) littera i erasa.

^e) vacantem c.

^f) divitias c.

1) 2 Paral. 33.

2) 2 Reg. 11. 12

3) Ps. 50, 12. 13.

4) Rom. 9, 21.

5) Matth. 12, 45; Luk. 11, 26.

6) Rom. 9, 22. 23.

proficiat, demonstravit: in vasa, inquit, misericordiae, quæ preparavit in gloriam¹; et ne forte putaretur in hoc, ipsum in præparatione vasorum personarum esse acceptorem, adiecit: quos et vocavit, nos, Deus non solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus²; in quo testimonio nullius personam excepit, quem non vocaverit, sicut ipse per prophetam vociferatur: Audite hæc omnes gentes, auribus percipite, qui habitatis terram³. Unde certissime perdocemur, omnes eum habitatores terræ velle salvari, qui ad omnes mandata vite direxit^a; nam una siquidem vox est prophetiæ deferentis mandata Dei ad Pharaonem et ad Ninevitas. Et item ad locum: Magnum scilicet lomentum animæ credulitas esse cognoscitur, per quam omne virus peccati de corde expellitur, ut contumeliæ vas honoris efficiatur, sicut ipse beatus Paulus effectus est, ipso testante: qui prius fui blasphemus et contumeliosus⁴. Et post paululum: Deus enim personam hominis non accipit⁵; et, cum ipse sit vas electum pretiosum, optabat, se interire pro contumeliæ vasis, si fieri^b posset tantum, ut domus domini eius referta diversorum vasorum multitudine conspiciatur, cum ait: Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt Israhelitæ⁶, ut illos lucri facerem — non quo vere ille velit anathema a Christo fieri, cui vi[ve]re Christus est, sed ut in servo agnoscas benignitatem, quam in domino dubitare non possis: eum neminem velle perire et flere potius, quam gaudere in perditione vivorum, sicut ipse redemptor cum iuramento testatur: Amen, inquit, dico vobis, quia^c omnis, qui vivit et credit in me, non morietur in æternum, sed transiet de morte ad vitam⁷; et per Ezechielem prophetam: Vivo ego, dicit Dominus, quia non est voluntatis meae mors impii, sed ut convertatur a via sua mala et vivat⁸. Si ergo dolet^d se unusquisque vas contumeliæ effectum, per ea, quæ retro dicta sunt, id est sive humana servitute fuscatus sive peccati secundum illud: Omnis, qui facit peccatum, servus est

a) dilexit c.

b) si fi in loco raso.

c) qui c.

d) delet c.

1) Rom. 9, 23.

2) Rom. 9, 24.

3) Ps. 48, 2.

4) 1 Tim. 1, 13.

5) Gal. 2, 6.

6) Rom. 9, 3. 4.

7) Joh. 5, 24 et 11, 26.

8) Ezech. 33, 11 et 18, 23.

peccati¹, non segniter audiat magistrum dicentem: Si quis mundaverit se ab istis, erit vas in honorem², id est a moribus et actibus contumeliosis, quae Dominus execratur; per quod, dum a conditore in honorem formatus esset, ipse se, a mandatis Dei devians, vas contumeliae fecerat; nunc autem, exauriendo mala de vasculo cordis sui et hauriendo bona, erit vas in honorem; de quo Dominus sanctum exemplum in alia vasa^a infundit^b. Nam ut liquido perdoceret magister, apostolus, non in personarum acceptione gradus honoris consistere, sed in amore Deo^c adherendo, exclusa omni suspitione, ait: Si quis bene ministraverit, inquit, gradum sibi bonum acquirat et multam fiduciam apud Deum³. Et item post aliquanta: Si Deus pro nobis, quis contra nos⁴? Et ne forte, eis tantummodo istam protectionem proficere, opinaremur, qui praesciti, praedestinati, vocati, iustificati, magnificati sunt, et non omni credenti et invocanti Deum, subiungit: qui unico, inquit, filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum⁵, sicut dixerat ante propheta: Erit enim omnis, qui invocaverit nomen Domini, salvus⁶. Et ne quis forsitan dubitaret, ad supradictorum magnificentiam alium posse coniungi, posteaquam dixit: Pro nobis omnibus tradidit eum, infert: Quomodo non etiam omnia nobis cum illo donavit⁷? Quodsi dicat aliquis, dona haec illis proficere tantummodo, qui conformes per omnia facti sunt Christi maxime, sicut perversae fidei in usu est dicere: Deus si vellet, poterant omnes salvari seu vasa honoris effici et non contumeliae — quicumque igitur ille est, qui sub gratiae colore fati dogma conatur inducere, prius sententiam beati Pauli diligenter consideret, pro quibus adserat mortuum Christum: pro iustis an pro peccatoribus; et inveniet, cui supradicta dona profecerint, vel quomodo vasa contumeliae nonnulli efficiantur. Si ergo pro iustis mortuus est Christus, non debuit dicere Paulus: *Christus pro impiis mortuus est*⁸; si ex parte salvari vult et non omnes, quos ad suam ima-

^a) aliis vasis c.

^b) secunda littera n superscripta.

^c) dei c.

1) Vgl. Rom. 6, 16.

2) 2 Tim. 2, 21.

3) 1 Tim. 3, 13.

4) Rom. 8, 31.

5) Rom. 8, 32.

6) Joel 2, 32.

7) Rom. 8, 32. Dafs hier die Auseinandersetzung des Hieronymus zu Ende ist, gilt mir als wahrscheinlich.

8) Rom. 5, 6.

ginem fecit, mentitus est secundum illos apostolus, qui ait: *Omnes nos oportet adstare ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque, prout gessit, sive bona sive mala*¹, et: *Quaecumque seminaverit homo, ea et metet, et, qui seminaverit in spiritu, de spiritu metet vitam aeternam, et, qui seminaverit in carne, de carne metet corruptionem*². Et alio loco ait: *Servi facti estis eius, cui oboedistis, sive iustitiae, sive peccati*³, hoc est: effici vas honoris et contumeliae; qui, ut omnem suspicionem abraderet, nullam malitiam residere in Deo, se omnium peccatorum posuit primum, dicendo: *quia Christus Iesus venit in mundum, peccatores salvos facere, quorum primus ego sum*⁴; qui etiam, ut alios ex contumeliae vasis vasa honoris efficeret, se confessus est vas contumeliae aliquando [fuisse], cum ait: *Qui prius fui blasphemus et contumeliosus, sed ideo misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate, ut in me ostenderet Christus omnem patientiam ad formam eorum, qui credituri sunt ei in vitam aeternam*⁵: docens per hæc, auditores suos sibi conformes fieri debere, sicut ipse Christi^a effectus est. Et quomodo debeant effici^b exhortatur: *Imitatores mei estote, ait, sicut et ego Christi*⁶. Qui illud, quod figulum dixerat facere, ubi cum superbo altercari videtur^c, ubi clausam sententiam promulgasse cognoscitur, nunc carissimo filio suo Timotheo diligenter exposuit, in nostro esse arbitrio cum gratia Dei utrum: aut per bona facta et colloquia effici vas honoris, aut per mala facta et turpiloquia vasa contumeliae fieri: *Si quis mundaverit se ab his, erit vas in honorem*⁷. Et a quibus debeat se mundare, subiunxit: *Iuvenilia, inquit, desideria fuge; sectare vero caritatem, pacem cum his, qui invocant Dominum de corde puro; stultas autem et sine disciplina questiones devita*⁸: *multum enim proficiunt ad impietatem*⁹. Haec ergo devitando etiam contumeliae vasa in vasa honoris mutantur; et in quibus terrimus odor diaboli portabatur ad animarum perniciem, post

^a) ita c.; malim christo.

^b) effi c.

^c) videretur c.

1) 2Kor. 5, 10 (Rom. 14, 10).

2) Gal. 6, 8.

3) Rom. 6, 16.

4) 1 Tim. 1, 15.

5) 1 Tim. 1, 13. 16.

6) 1 Kor. 4, 16; 11, 1.

7) 2 Tim. 2, 21.

8) 2 Tim. 2, 22. 23.

9) 2 Tim. 2, 16.

bonus odor notitiae Christi ad animarum lucra portatur, quia, *ubi abundavit iniquitas, superhabundavit et gratia*¹. Quapropter omnibus dicendum est: *Sic currite, ut comprehendatis*², quia et Dominus dicit: *Quod vobis dico, omnibus dico: vigilate*³.

Quod autem maledicatur, *quia ab eis, qui non sunt predestinati ad vitam, non auferat percepta baptismi gratia originale peccatum*⁴, omnis sancta scriptura refellit [ita, ut] omnium catholicorum patrum doctrina resistat^a. Unde et beatus Prosper inter alios ait: *Omnis homo, qui credens in patrem et filium et spiritum sanctum regeneratur in baptismo, tam a propriis peccatis, quae mala voluntate et actione*^b *contraxit, quam ab originali, quod a parentibus traxit, absoluitur; sed relapsum post baptismum ad infidelitatem et impios mores, qui negat, originali peccato fuisse purgatum, tam falso opinatur, quam qui eundem adserit non aeterna morte esse dampnandum. Qui enim recedit a Christo et alienus a gratia finit hanc vitam, quid, nisi in perditionem cadit? sed non in id, quod remissum*^c *est, recidit nec in originali peccato dampnabitur: qui tamen propter postrema crimina ea morte afficitur, quae ei propter illa, quae remissa sunt, debebatur, quod Dei praescientiam nec latuit nec fefellit*⁵.

Quod etiam maledicatur, *quia non predestinati ad vitam, etiam si fuerint in Christo per baptismum regenerati et pie iusteque vixerint*^d, *nihil eis prosit, sed tam diu reserventur, donec ruant et pereant, nec ante eos ex hac vita, quam hoc eis contingat, auferri*⁶ *propter praedestinationem, ita revincitur: A sanctitate ad immunditiam, a iustitia ad iniquitatem, a fide ad impietatem plerosque transire, non dubium est, et huiusmodi sine correctione paenitentiae deficere. Qui non ex eo necessitatem pereundi habuerunt, quia praedestinati non sunt, sed ideo praedestinati non sunt, quia tales futuri ex voluntaria praevagatione praesciti sunt. Quod autem [eo] tempore, quo in fide recta et bonis moribus erant, ab hac vita illos Deus non abstulit, ad occulta eius iudicia, quae tamen numquam sunt in-*

a) restituat c.

b) actio c.

c) remissum c.

d) vinxerint c.

1) Rom. 5, 20.

2) 1 Kor. 9, 24.

3) Mark. 13, 37.

4) Obiectio II.

5) Augustini Opp. vol. X. App. p. 198. 199.

6) Obiectio III.

iusta, et ad investigabiles vias illius¹ referendum est, que nobis perscrutari non licet, quoniam terribilis in consiliis super filios hominum. Nam certissimum est, nullius animam vel citius vel tardius, quam Deus voluerit, a corpore, quod vivificat, abscedere. Si ergo aliquis in vitae suae longitudine deseruit Deum, bono^a, quod erat ex Deo, male usus est; nam longevitas non est, nisi ex Deo; et quod ex Deo est, non nisi^b bonum est; et quod bonum est, mali causa non est; et non est peccatum diu vivere, sed male vivere².

Quod bene non dicitur, quia omnes^c non vocentur ad gratiam³, ita omnis procaz, unde talia proferuntur, ut ex multis pauca dicamus, obstruitur: *Predicabitur*, inquit Dominus, *hoc evangelium regni in universo mundo in testimonium omnibus gentibus⁴*, et item: *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis⁵*: onus enim in scripturis saepenumero peccatum signatur; et omnes peccaverunt⁶, secundum apostolum, *et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit⁷* — si in omnes: et in eos, qui ante nos fuerunt, et in omnes, qui nunc sumus, et in omnes, qui futuri sunt, et nullus a vocatione excipitur, sed cunctis venientibus refectio fidei veritate promittitur.

Et si dicitur, *quia, qui vocati sunt, non equaliter sint vocati, sed ut alii crederent, alii non crederent⁸*, hoc solum exemplum Pauli sufficiat, quia *predicamus Christum crucifixum, Iudaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam⁹* — in quibus, videlicet Iudaeis et gentibus, omnes homines designantur; et item: *Ipsis autem vocatis Iudaeis et Grecis Christum Dei virtutem et Dei sapien[tia]m¹⁰*. Quod ergo *predicatus Christus crucifixus Iudaeis est scandalum et gentibus stultitia, humane voluntatis facit aversio; quod vero ipsis vocatis Iudaeis et Grecis Christus est Dei virtus et Dei sapientia, divinae gratiae prestat operatio¹¹*.

a) bonum c.

b) si c.

c) omnis c.

1) Vgl. Rom. 11, 33.

2) Augustini Opp. vol. X. App. p. 199.

3) Obiectio IV.

4) Matth. 24, 14: Augustini Opp. vol. X. App. p. 199.

5) Matth. 11, 28.

6) Rom. 3, 23.

7) Rom. 5, 12.

8) Obiectio V.

9) 1 Kor. 1, 23: Augustini Opp. vol. X. App. p. 200.

10) 1 Kor. 1, 24.

11) Augustini Opp. vol. X. App. p. 200.

Contra hoc, quod dicitur, *quia liberum arbitrium in homine nihil sit, sed sive ad bonum sive ad malum predestinatio Dei in hominibus operetur*¹, superius manifestissime verbis sancti Hieronimi declaratum est. Et beatus Prosper, *ineptissime dictum*, probat, *cum in bonis voluntas sit intellegenda de gratia, in malis autem voluntas intellegenda sine gratia*².

Quod dicitur, *quia Deus quibusdam filiis suis, quos regeneravit in Christo, quibus fidem, spem et dilectionem dedit, ob hoc non det perseverantiam, quia non sunt a massa perditionis præscientia Dei et prædestinatione discreti*³, et superius verbis beati Hieronimi docuimus, qualiter intellegendum sit, et nunc ex^a verbis Prosperi recapitulamus: *quia non est calumniandum Deo*^b, *quare istis non dederit, quod aliis dedit; sed confitendum est, et misericorditer eum dedisse, quod dedit, et iuste non dedisse, quod non dedit. Nam quemadmodum ex libero arbitrio oritur causa labendi, ita ex divino munere causa fit standi*⁴ atque perseverandi.

Quod dicitur, *quia non omnes homines velit Deus salvos fieri, sed certum numerum prædestinatorum*⁵, et superius iam diximus, et ex verbis Prosperi breviter recapitulamus: Is enim, qui talia inquit, hoc, *quod doctor gentium Paulus non audeat attingere, hic se ex[istimat] reseratum posse vulgare. Nos autem dicamus cum apostolo: Quoniam Deus vult omnes homines salvos fieri et in agnitionem veritatis venire*⁶, et audiamus Dominum dicentem apostolis suis: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris et filii et spiritus^c sancti, docentes eos servare omnia, quecumque mandavi vobis*⁷; et ad Abraham: *In semine tuo benedicentur omnes tribus terre, et omnes gentes magnificabunt eum*⁸, et alia multa sparsim per sanctas scripturas prolata, *quæ promissiones verissimæ sunt*⁹; et quicumque audit: *Accedite*^d *ad Deum, et inluminami*¹⁰,

a) iteratum c.

b) o corr.

c) spiritu c.

d) acceditte c.

1) Obiectio VI.

2) Augustini Opp. vol. X. App. p. 200.

3) Obiectio VII.

4) Augustini Opp. vol. X. App. p. 201.

5) Obiectio VIII.

6) 1 Tim. 2, 4.

7) Matth. 28, 19, 20.

8) Gen. 28, 14 et Ps. 71, 17.

9) Augustini Opp. vol. X. App. p. 201.

10) Ps. 33, 6.

est filius promissionis huius; qui autem non vult accedere ad Deum, vel *recedit a Deo*¹, ut beatus Iohannes dicit, quisquis persistit in duritia, sicut ille, qui avertit a luce oculos suos, dampnum quidem luci intulit nullum, semetipsum vero tenebris condempnabit, ita et, qui per cor inpenitens contempnere se putat virtutem Dei, semetipsum alienum efficit a salute; nam salus illi parata est^a.

Quod autem dicit², malivolorum sequens sententiam et volens extenuare atque coangustare copiosam mundi redemptionem, quæ per Christum facta est, apud quem est misericordia et copiosa redemptio, *quoniam non*^b [*pro*] *totius mundi redemptione salvator sit crucifixus*³, valde^c se indevotum circa beneficia divina et ingratum ac minus amantem [in] redemptorem suum ostendit, qui dicit: *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam*⁴; quia, qui misterium dominicæ passionis credendo, confitendo, sinceriter imitando aspiciunt, salvantur in perpetuum ab omni morte, quam peccando in anima pariter et carne [contra]xerunt: quia, qui credit in Christum ea videlicet *fidæ, quæ per dilectionem operatur*⁵, non solum perditionem evadit poenarum, sed et vitam percipit sempiternam. Et ipse dicit: *Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet; et omnis, qui vivit et credit in me, non morietur in æternum*⁶ — quando enim dicit: omnis, neminem excipit, id est: *Ex quocumque statu, ut beatus dicit Ambrosius*⁷, *ex quocumque lapsu, ex quacumque vita, ex quacumque culpa qui credit in Christum, perire non timeat, sed salvari in perpetuum credat*. Tam copiosa est mors Christi, ut totum mundum redimeret, tantum ut in eum credat, qui dilexit nos et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo, secundum Iohannem apostolum⁸: *non solum autem lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo, quando sanguinem suum dedit in cruce pro nobis, vel quando quisque nostrum in mysterio sacrosanctæ passionis illius baptismi aquis ablutus est, verum etiam*, ut beatus et catholicus doctor Beda orthodoxe confirmat,

^a) tertia pars lineæ vacua relicta est.

^b) sequitur [post n̄] una littera [o?] erasa.

^c) vade c.

1) 2 Joh. 9.

2) sc. Gotescalcus.

3) Obiectio IX.

4) Joh. 3, 16.

5) Gal. 5, 6.

6) Joh. 11, 25. 26.

7) Die Stelle hat sich nicht ermitteln lassen.

8) Apoc. 1, 5.

cotidie tollit peccata mundi lavatque nos a peccatis nostris cotidianis in sanguine suo, cum eiusdem beatę passionis in altari^a memoria replicatur, cum panis et vini^b creatura in corpus et sanguinem illius ineffabili spiritus sanctificatione transfertur: sicque corpus et sanguis illius non infidelium manibus ad perniciem suam funditur et occiditur, sed fidelium ore suam sumitur in salutem¹. Et beatus Paulus dicit: Christus pro impiis mortuus est², iustus pro iniustus, et: Omnes enim peccaverunt³; et si omnes peccaverunt et Christus pro omni[bus^c m]ortuus est, non debuisset dicere, quia Christus pro totius mundi redemptione passus non fuerit: quia, qui in illius incarnationem et passionem non credunt, nec ad eum fide accedunt vel per infidelitatem a fide recedunt et sacramenta passionis illius aut non sumunt, quia non credunt, aut indigne accipiunt in iudicium suum, sicut docet apostolus⁴; quia ea, ut debuerant, non reverentur^d neque discernunt et ideo se ad illa digne sumenda non preparant, non minoratur copiositas dominice passionis, nec extenuatur pretium nostre redemptionis; sed illis imputabitur, qui potius elegerunt mortem, quam vitam, qui noluerunt credere et sumere vitam, cum Dominus dicat: Si quis non manducaverit carnem filii hominis et biberit eius sanguinem, non habebit vitam⁵, quia ego sum resurrectio et vita⁶. Et beatus Prosper dicit: Nullus omnino est ex omnibus hominibus, cuius natura in Christo, domino nostro, suscepta non fuerit, quamvis ille natus sit^e in similitudine carnis peccati, omnis autem homo nascatur^f in carne peccati. Deus ergo, Dei filius humane particeps naturae factus absque peccato, hoc peccatoribus et mortalibus contulit, ut, qui nativitatis eius consortes fuissent, vinculum peccati et mortis evaderent, si in eodem spiritu, de quo ortus est Dominus, renascantur et ei in baptismo conmoriantur et consepehantur, ut in virtute eius resurrectionis

a) alteri c.

b) una c.

c) sequuntur post omni duae fere litterae erasae.

d) revertentur c.

e) fit c.

f) nascitur c.

1) Bedae Homiliae hiemales de sanctis: in epiphania Domini Bedae Opp. (Colon. 1688) vol. VII, p. 320.

2) Rom. 5, 6.

3) Rom. 3, 23.

4) 1 Kor. 11, 29.

5) Joh. 6, 54.

6) Joh. 11, 25.

consortium habere mereantur ¹. Quod autem dicit Gotescalcus ^a, Dominum dixisse ^b: *Hic est calix sanguinis mei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum* ² — sic discrete Deum locutum fuisse, ut pro multis diceret, non pro omnibus, male intellexit, quoniam ^c et Iudas inter apostolos erat et cum apostolis audivit: qui pro vobis [funde]tur; qui et sacramenta redemptionis cum eis suscepit et sua nequitia diabolo consentiens post perceptionem sacramentorum plenus perditus fuit. Qua de re sicut indiscrete Dominus omnibus apostolis, quantum ex se fuit, sacramenta corporis et sanguinis sui ad salvationem, non ad perditionem dedit, et ille unus se a virtute salvationis sacramentorum secernere decrevit, ita et sine exceptione: pro multis dixit, non quasi aliquos exinde vellet et aliquos non vellet redimere, qui dixit in alio sancti evangelii loco: *Et panis, quem ego dedero, caro mea est pro mundi vita* ³. Et Gotescalcus ^d, qui discretionem in hoc loco inter mundum et mundum facit, ut mundus sit, qui redimatur in electis, et mundus, qui non redimatur in ad mortem praedestinati, non sincere dicit, quia, si omnes non redimuntur dominica passione, *non ad sacramenti virtutem, sed ad infidelium respicit partem, cum sanguis domini nostri Iesu Christi*, sicut beatus Prosper confirmat, *praetium totius sit mundi; a quo pretio extranei sunt, qui aut delectati captivitate redimi noluerunt aut post redemptionem ad eandem sunt servitutem reversi. Sed non ob hoc excidit verbum Dei, neque evacuata est mundi redemptio* ⁴, quoniam *Christus Iesus venit in hunc mundum, peccatores salvos facere* ⁵, secundum apostolum. Et ipse dicit: *Venit enim filius hominis quaerere et salvare, quod perierat* ⁶. Si, quod perierat, venit salvare, dicat Gotescalcus ^e, quis non periit in primo parente perduto? et qui ex asse vult intellegere inscrutabilia Dei inditia et non vult, ut Christus sit pro omnibus mortuus, sed pro [eis tan]tum, qui salvantur, reprehendat Paulum, qui dicit: *Et peri[bis] in tua scientia, frater, pro quo*

a) g c.

b) dilexisse c.

c) am c.

d) g c.

e) g c.

1) Augustini Opp. vol. X. App. p. 202.

2) Luk. 22, 20; Matth. 26, 28.

3) Joh. 6, 52.

4) Augustini Opp. vol. X. App. p. 206.

5) 1 Tim. 1, 15.

6) Luk. 19, 10; Matth. 18, 11.

Christus mortuus est ¹. In cuius sententiae expositione beatus dicit Ambrosius: *Et* ^a *tu eris occasio mortis fratris, quem Christus ut redimeret, crucifigi se permisit* ². Et beatus Prosper dicit: *Contra vulnus originalis peccati, quo in Adam omnium hominum corrupta et mortificata natura est* ^b, *et unde omnium concupiscentiarum morbus inolevit* ^c, *verum et potens ac singulare remedium est mors filii Dei, domini nostri Iesu Christi, qui, liber a mortis debito et solus absque* ^d *peccato, pro peccatoribus et debitoribus mortis est mortuus. Quod ergo ad magnitudinem et potentiam praetii* ^e, *et quod ad unam pertinet causam generis humani, sanguis Christi redemptio est totius mundi. Sed qui hoc seculum sine fide Christi et sine regenerationis sacramento pertranseunt aut post redemptionem ad ea, quae abrenuntiaverant, sunt reversi et in diaboli servitute deligunt permanere, redemptione sunt alieni. Cum itaque propter unam omnium naturam et unam omnium causam, a Domino nostro in veritate susceptam, recte omnes dicantur redempti, et tamen non omnes a captivitate sint eruti, redemptionis proprietates sine dubio paenes illos est, de quibus princeps mundi missus est foras: et iam non vasa diaboli, sed membra sunt Christi, cuius mors ita impensa est humano generi, ut, quod per unicum exemplum gestum est pro universis, per singulare sacramentum celebretur in singulis. Sicut enim peritissimi medici in confectione anthidotorum dicunt anthidotum, quod* ^f *facit ad omnes infirmitates, ex quo non solum praesentes curantur, sed ne futurae proveniant [ele]vantur; unde, qui sibi propinatum poculum sumere renuit, salvari non potest: similiter et poculum immortalitatis, quod confectum est de infirmitate nostra et virtute divina, habet quidem in se, ut omnibus prosit; sed, si non bibitur, non medetur* ³. Ergo quantum attinet ad benignitatem ^g redemptoris et ad magnitudinem ac potentiam

a) e c.

b) natura est in loco raso.

c) inoletat c; ta in loco raso.

d) abque c.

e) praevi c.

f) qui c.

g) post e una littera erasa.

1) 1 Kor. 8, 11.

2) Commentaria in epistolam ad Corinthios primam: Ambrosii Opp. (ed. Maur.) vol. II. App. p. 140.

3) Prosperi Aquitani pro Augustini doctrina responsiones ad capitula obiectionum Vicentianarum: Augustini Opp. vol. X. App. p. 208.

pretii atque ad copiositatem redemptionis, Christus pro omnibus mortuus est, qui omnes homines vult salvare; pro quibus, id est pro omnibus hominibus apostolus Domino iubet supplicare, quoniam cognovit, secundum prophetam David, omnibus misericordiam illum velle imperari, sicut scriptum est: *Quoniam tu, Domine, suavis et mitis et multe misericordiae omnibus invocantibus te*¹; *et prope est Dominus omnibus invocantibus se in veritate*²; *et loquetur Dominus pacem in plebem suam et super sanctos suos, et similiter loquetur pacem in eos, qui convertuntur ad cor*³. Sed quia nolentes converti ad cor et Dominum invocare in veritate detractantes multi pereunt, pereuntium est meritum; quod multi salvantur, salvantis est donum. Ut enim reus dampnetur, inculpabilis Dei iustitia est; ut autem reus iustificetur, ineffabilis Dei gratia est^a.

De gratia vero et libero arbitrio, quae Gotescalculus^b similiter ut prescientiam et prædestinationem confundit, haec lucida ac^c chatolica seu brevis atque sufficiens sancti Gregorii expositio et discretio breviter excerpta ad intelligendum et ad gratiam seu libertatem arbitrii discernendam sufficiat. Ait enim: *Nemo quippe, ut divina illum gratia subsequatur, prius] aliquid contulit Deo. Nam si nos Deum bene operando prevenimus, ubi est, quod propheta ait: Misericordia eius preveniet me?*⁴ *Si quid nos bone^d operationis egimus, ut eius gratiam mereremur, ubi est, quod Paulus apostolus dicit: Gratia salvi facti estis per fidem, et hoc non ex vobis, [sed] Dei donum est, non ex operibus?*⁵ *Si nostra dilectio Deum prevenit, ubi est, quod Iohannes apostolus dicit: Non quia nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos*⁶; *ubi est, quod per Osee Dominus dicit: Diligam eos spontaneae?*⁷ *Si sine eius munere^e nostra virtute Deum sequimur, ubi est, quod per evangelium veritas protestatur dicens: Sine me nihil potestis facere?*⁸ *ubi est, quod ait: Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui*

a) quarta pars lineae vacua relicta.

b) g c.

c) a c.

d) bene c.

e) munera c.

1) Ps. 85, 5.

2) Ps. 144, 18.

3) Ps. 84, 9.

4) Ps. 58, 11.

5) Eph. 2, 8. 9.

6) 1 Joh. 4, 10.

7) Osee 14, 5.

8) Joh. 15, 5.

*misit me, traxerit eum?*¹ *ubi quod iterum dicit: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos?*² *Si saltim dona bonorum operum virtute nostra bene cogitando praevenimus, ubi, quod rursus per Paulum tam subtiliter dicitur, ut omnis de se humane mentis fiducia ab ipsa cordis radice succidatur, cum ait: Non quia sufficientes sumus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est?*³ *Nemo ergo Deum meritis prevenit, ut tenere eum, quasi debitorem, possit; sed miro modo aequus omnibus conditor et quosdam prælegit et quosdam in suis reprobis moribus iuste derelinquit.*

*Nec tamen electis suis pietatem sine iustitia exhibet, quia hic eos duris afflictionibus praemit nec rursus reprobis iustitiam sine misericordia exercet, quia hic aequanimiter tolerat, quos quandoque in perpetuum dampnat. Si ergo et electi prevenientem se gratiam secuntur, et reprobi, iuxta quod merentur, accipiunt, et de misericordia inveniunt electi, quod laudent, [et de] iustitia non habent reprobi, quod accusent. Bene itaque dicitur: [Quis] ante dedit mihi, ut reddam ei?*⁴ *acsi aperte diceretur ad parcendum reprobis nulla ratione compellor, quia eis debitor ex sua actione non teneor. Idcirco enim nequaquam caelestis patriae premia æterna percipiunt, quia ea nunc, dum promereri poterant, ex libero arbitrio contempserunt. Quod videlicet liberum arbitrium in bono formatur electis, cum eorum mens a terrenis desideriis gratia adspirante suspenditur.*

*Bonum quippe, quod agimus, et Dei est et nostrum: Dei per prevenientem gratiam, nostrum per obsequentem liberam voluntatem. Si enim Dei non est, unde ei in aeternum gratias agimus? Rursus si nostrum non est, unde nobis retribuï præmia speramus? Quia ergo non inmerito^a gratias agimus, scimus, quod eius munere prevenimur; et rursus, quia non inmerito retributionem quaerimus, scimus, quod subsequente libero arbitrio bona elegimus, quae ageremus⁵. Et alibi⁶ dicitur, quia ideo in oratione dominica dicimus: *Panem nostrum cotidianum da nobis [hodie]*^{b 7} — et nostrum est enim per de-*

a) merito c.

b) quattuor fere litterae erasae.

1) Joh. 6, 44.

2) Joh. 15, 16.

3) 2 Kor. 3, 5.

4) Iob 41, 2.

5) Gregorii Opp. vol. I, p. 1100. 1101.

6) Ib. p. 765.

7) Luk. 11, 3

votionis ex libero arbitrio acceptionem, et accipimus illud per divinae dignationis et gratiae dationem; et in evangelio: *Et de plenitudine eius nos omnes accepimus gratiam pro gratia*¹ — gratiam quidem beatæ retributionis pro gratia ex libero arbitrio bonæ operationis. Psalmista etiam dicit: *Et misericordia eius, quæ intellegenda est gratia, subsequetur^a me*². Ergo gratia praevenimur, [ut] velimus; per liberum arbitrium gratiam subsequimur, ut bene [a]gamus. Gratia adiuvamur, ut bene agere possimus, quod volumus; et gratia corroboramur, ut in bono, quod per liberum arbitrium subsequendo caepimus, perseveremus; et gratiam^b subsequimur, ut et gratia beatæ retributionis pro^c bonæ operationis gratuita gratia remuneremur. Sed quod quidam dicunt, quia talem Deus debuerit hominem facere, ut peccare non posset per liberum arbitrium vel malum recipere nequisset^d, nihil aliud dicunt, ut beatus dicit Hieronimus, nisi quia talem eum facere debuisset, qui necessitate et non voluntate bonus esset. Et cum Deus dicat, *fecisse hominem ad imaginem et similitudinem suam*³, isti dicunt, quia talem hominem facere debuerit, ut Deo similis non esset, qui ideo bonus est, quia vult, non quia cogatur, et qui omnia, quecumque vult, facit in caelo et in terra, *qui, iuxta apostolum, universa operatur iuxta consilium voluntatis suæ*⁴; non quo omnia, quæ in mundo fiunt, Dei voluntate et consilio peragantur — alioquin et mala Deo poterant imputari — sed quod^e universa, quæ faciat, consilio faciat et voluntate: quod scilicet et ratione plena sint et potestate facientis. Nos homines pleraque volumus facere consilio, sed nequaquam voluntatem sequitur effectus; illi autem nullus resistere potest⁵, quin omnia, quæ voluerit, faciat. Vult autem ea, quecumque sint plena rationis atque consilii, *vult, salvari omnes et in agnitionem veritatis venire*⁶; sed, quia nullus absque propria voluntate salvatur — liberi enim arbitrii sumus — vult, nos bonum velle, ut, cum voluerimus, velit in nobis et ipse

a) subquetur c.

b) gratia c.

c) hic legitur gaitia, quod corrigendum nota quadam in margine facta significatur.

d) prima littera i ex e corr.

e) quo c.

1) Joh. 1, 16.

2) Ps. 22, 6.

3) Gen. 1, 26.

4) Eph. 1, 11.

5) Vgl Rom. 9, 19.

6) 1 Tim. 2, 4.

suum implere consilium, sicut dicit apostolus: *Secun[dum bene]-placitum suum, quod proposuit* ¹ — quod tantundem pene valet, quasi di[xis]set: quod praedestinavit, sed inter praedestinationem et propositum ducitur interesse, quod praedestinatio alicuius rei multo ante in mente eius, qui destinet, quod futurum sit, praefiguret; propositum autem, cum iam vicina sit ^a machinatio et pene constitutionem sequatur effectus.

De videndo autem Deum, unde curiosae a curiosis queritur et praesumptive disputatur, et ad quod forte neglegenter preparatur, sufficiat simplicitati vestrae, immo omnium nostrum devotioni, si sufficere non potest illorum ex vana gloria procedenti curiositati, quod dominus Iesus Christus, qui locutus est per Paulum, nobis insinuat per beatum Gregorium. Ait enim: *Certe Dominus nobis post* ^b *iudicium transit, quia ab humanitatis forma in divinitatis suae contemplationem nos elevat. Et transire eius est in claritatis suae speculationem nos ducere, cum eum, quem in humanitate in iudicio cernimus, etiam in divinitate post iudicium videmus. Ad iudicium quippe veniens in forma servi omnibus apparet, quia scriptum est: Videbunt* ^c *, in quem transfixerunt* ² *, sed reprobis in supplicium currunt; iusti* ^d *autem ad claritatis eius gloriam pertrahuntur, sicut scriptum est: Tollatur impius, ne videat gloriam Dei* ³. Et alibi idem aegregius doctor ait: *Corruptibiles huius carnis oculos, quos hostis callidus ad concupiscentiam aperuit, iudex iustus a conspectu interni sui fulgoris premit. Sed in hortu aurore, quae est illa nova nativitas resurrectionis, sancta ecclesia etiam carne suscitata oritur [ad con]templandum lumen aeternitatis. Sed quantalibet virtute [electi] nunc fulgeant, penetrare nequeunt, quae erit illa novae nativitatis gloria, qua tunc cum carne ad contemplandum lumen aeternitatis ascendunt. Unde et Paulus ait: Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus se* ⁴. Et catholicus divini verbi expositor Beda dicit: *Venientem quippe in regno suo filium hominis viderunt discipuli, quia in*

^a) est c; in margine nota.

^b) ost c; ante erasa est una littera.

^c) viderunt c.

^d) isti c.

1) Eph. 1, 9.

2) Joh. 19, 37; Zach. 12, 10.

3) Jes. 26, 10; Gregorii in Evangelia liber I, homilia XIII. Opp. vol. I, p. 1482. 1483.

4) 1 Kor. 2, 9; Gregorii Moralium liber IV. in caput III. beati Iob c. 45. 46. Opp. vol. I, p. 122. 123.

ea claritate viderunt fulgentem in monte, in qua peracto iudicio ab omnibus sanctis in regno suo videbitur^a; sed quod mortales adhuc et corruptibiles discipulorum oculi sufferre nequiverunt, tunc per resurrectionem iam facta^b incorruptibilis potenter intueri sufficiet omnis ecclesia sanctorum. De qua scriptum est: Regem in decore suo videbunt oculi eius¹. Hanc autem glorificam dominici corporis maiestatem, hanc sanctorum corporum claritatem nullus in iudicio reproborum videre putandus est: tantum videbunt, in quem transfixerunt², et plangent se super eum omnes tribus terrae³. At cum peracto iudicio sublati fuerint impii, ne videant gloriam Dei, tunc iusti ad contemplandam perpetuo gloriam regni eius et ipsi pro modulo suo incorruptionis luce transfigurati intrabunt. Unde dicit apostolus: Qui reformabit^c corpus humilitatis nostrae, configuratum corpori claritatis suae⁴. Et item: Si beatus Petrus glorificatam Christi humanitatem contemplatus tanto afficitur gaudio, ut nullatenus ab eius intuitu velit secerni, quid putamus inesse beatitudinis eis, qui divinitatis eius altitudinem videre meruerint ipsumque civitatis, scilicet Hierusalem caelestis, artificem [et condi]torem, Deum, non per speculum et in enigmate sicut nunc, sed facie ad [faci]em conspexerint?⁵ Denique superstitiosi conquisitores frustra certamen suum munire existimant ex sententia evangelii, qua dicitur: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt⁶, cum nec ianuam intellectus eiusdem sententiae attigerint^d, cuius intellectus talis esse dinoscitur. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: quia ipsi videre merebuntur Deum, sicuti est, secundum Iohannem apostolum⁷, in futuro saeculo, qui adiuvante gratia ipsius studuerint fieri mundo corde secundum evangelicam doctrinam in praesenti saeculo, hic eum videntes fide, tunc visuri speciae, sicut nunc lugentes et in mundo pressuram habentes⁸, tunc consolabuntur,

a) videtur c.

b) factam c.

c) reformavit c.

d) attingerint c.

1) Jes. 33, 17.

2) Joh. 19, 37.

3) Apoc. 1, 7.

4) Philipp. 3, 21: Bedae Homiliae aestivales de sanctis: in festo transfigurationis Domini. Bedae Opp. vol. VII, p. 121. 122.

5) Bedae Opp. vol. VII, p. 123.

6) Matth. 5, 8.

7) Vgl. Joh. 14.

8) Vgl. Joh. 16, 33.

et hic mites, illic possidebunt terram¹, de qua psalmista ait: *Credo videre bona Domini in terra viventium*².

Haec vobis, dulcissimi filii, propter susceptam pastoralis cure sollicitudinem, carissimi fratres, propter dilectionis vestrae dulcedinem et, venerabiles domini, propter sanctitatis vestrae praecipuum meritum ex sanctorum patrum latissimis expositionibus^a colligere studui, commonens, ut, quando libros expositionum a catholicis doctoribus confectos et contra hereticorum argumenta disputantes legitis^b, sollicite attendatis, quando quisque doctor sua verba dicit, quando tergiversatoris callidas propositiones, ut eas revincat, suis expositionibus intermiscet et que intentando et quae resistendo et quae percontando et quae adfirmando [quisque] vir catholicus dicit, et ne statim, ut in aliquo^c vepra^d serpentinum et lubricum insibilare auditis, perveneritis, subsistatis et mentis pedem ibi figatis, quia multiplex spiritus per artum et exile organum hominis totum una voce non profert, et homo, quod sentit, insimul dicere nequit^e, sicut nec viam itineris quis potest explicare, nisi gressibus studeat carpere. Nam etiam cum de virtutibus doctores loquuntur, sic una virtus a sancto spiritu per eos laudatur, acsi alia virtus virtuti illi comparari non possit; cum autem alia laudari incipitur, ita laudibus effertur, acsi alia laudata non fuerit. Similiter et in vitiorum abhominatone agitur, ut mens nostra, quia nemo repente fit summus, pedetemptim ad emulandas virtutes provocetur et ad vitia declinanda hortetur; stantibus enim auctoritas divina minatur, ne cadant, dicens: *In quacumque die ceciderit iustus, omnes iustitiae eius oblivioni tradentur*³ coram me, dicit Dominus; lapsos hortatur, ut surgant, dicens: *Gaudium est super uno peccatore poenitentiam agente*^{f 4}; nondum vocatos piissimarum promissionum remuneratione invitat dicens: *Ite et vos in vineam, et, quod iustum fuerit, dabo vobis*⁵, et: *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos*⁶; vocatos autem

^a) latissimas expositiones c.

^b) legis c.

^c) aliqua c.

^d) quæpores c.

^e) nequi c.

^f) e erasa.

1) Matth. 5, 4.

2) Ps. 26, 13.

3) Ezech 33, 12. 13.

4) Luk. 15, 7.

5) Matth. 20, 4.

6) Matth. 11, 28.

et de vocatione praesumentes deterret dicens: *Dico vobis, quoniam nemo virorum illorum, qui vocati^a sunt, gustabit cenam meam¹*, et: *Multi sunt vocati, pauci vero electi²*: qua sententia docet, unumquemque nec de se praesumere, nec alium, dum in ac vita est, quantislibet malis sit coopertus, desperare debere^b, sed quemcumque cum timore et tremore salutem suam operari³, ut et, *qui gloriatur, in Domino gloriatur⁴*; sed et cum dicit: *Erunt primi novissimi et novissimi pri[mi]⁵*, docet, unumquemque non de temporis aut servitutis suae longinquitate in servitio divino confidere nec de pravitate^c temporis cum fideli devotione in divina servitute diffidere.

Similiter et quae [de] praescientia divina scriptura docet sparsim per sanctas paginas, fidelis intellectus debet discernere et, quae ex praedestinatione commendantur, debet fideliter intellegere, quia cuncta simul, ut in divina scientia habentur, vox fragilitatis humanae non valet depromere^d. Et propterea catholicus sensus non debet, quae dispertite dicta sunt, in sua confusione confundere. Unde, quia maxime^e sepefatus frater Gotescalcus^f ex praedestinationis et praescientiae confusione venena sua usquequaque diffudit, iterum breviter replicabo, quae latius in superioribus colligere studui, quia illa melius saepe retinentur, quae posterius audiuntur. Quia Deus bonorum auctor est, non malorum, praedestinatio Dei semper in bono est: aut ad retributionem iustitiae aut ad donationem pertinens gratiae. Praescientia autem Dei in bonis et in malis intellegenda est, quia praescit Deus mala, quae futura sunt, non autem praedestinat. Bona vero et praescit et praedestinat, et praedestinata perficit et gratia sua remunerat. Et praescientia potest esse sine praedestinatione; praedestinatio autem sine praescientia esse non potest, quia, quae ex Dei munere habemus: et quae praescita dicuntur, non possunt non esse praedestinata, et quae praedestinata appellantur, non possunt non esse praescita; quia bona, quae ipse fecit et, ut faceremus, dedit, et praescivit et praedestinavit; in malis autem vel

- a) qui voca: in loco raso.
 b) de iteratum.
 c) pravita c.
 d) depromerere c.
 e) maxima c.; in margine nota.
 f) g c.

-
- 1) Luk. 14, 24.
 2) Matth. 20, 16.
 3) Vgl. Philipp. 2, 12.
 4) 2 Kor. 10, 17.
 5) Matth. 19, 30; Mark. 10, 31.

nostris vel diaboli operibus sola [prae]scientia Dei intellegenda est sine praedestinatione, quia, que nec ipse fecit nec, ut faceremus, exegit, prescivit tantum, non etiam praedestinavit. Quia *praedestinatio*, sicut beatus Augustinus dicit, *a premitendo et praeveniando vel praeordinando futurum aliquid dicitur. Et ideo Deus, cui praescientia non accidens, sed essentia fuit semper et est, quicquid, antequam sit, praescit, praedestinat, et propterea praedestinat, quia, quale^a futurum sit, praescit. Mala enim tantum praescit, bona vero et praescit et praedestinat*¹. Et^b alibi idem dicit: *Praedestinatio est gratiae preparatio, et gratia est ipsa vitae donatio, id est praedestinationis effectus*². Et homo, sicut longe superius diximus, non est factus neque praedestinatus a Deo, ut iret in ignem aeternum, neque ignis aeternus factus est propter hominem, sed propter diabolum, sicut dicit Dominus in evangelio: *qui preparatus est diabolo et angelis eius*³; homo autem factus est, ut oboediret Deo et permanens in oboedientia iret ad regnum aeternum, et regnum aeternum preparatum est homini *a constitutione mundi*⁴. Sed postquam homo peccavit, magis credens et oboediens diaboli suggestioni, quam Dei promissioni et preceptioni, et filios naturae irae et perditionis ex se genuit, praescivit Deus omnisciente praescientia sua et praedestinavit gratuita misericordia sua, qui ex eis usque in finem saeculi perventuri sint ad regnum aeternum, et quibus gratia sua daturus^c sit illud ipsum regnum aeternum, quod et eis praedestinavit ab origine mundi. Praescivit autem tantum, non praedestinavit, qui ex eo generati, similiter naturae filii irae et perditionis, aut fidem non essent suscepturi neque sacramenta redemptionis percepturi aut post perceptionem eorundem sacramentorum ad infidelitatem atque apostasiam redituri et per mala opera et cor inpenitens diabolo propria voluntate per libertatem arbitrii usque ad finem vitae adhaerere et in ignem aeternum cum diabolo, cui adherere usque in finem elegant, perituri. Ad quem ignem eos ituros cum diabolo, cui servire sine retractatione vel retractione elegerant, eos Deus praescivit, non praedestinavit, quia nec propter eos illum ipsum ignem, sicut sepe diximus, fecit, quasi eos praedestinasset ad ignem secundum pro-

a) qualem c.

b) e c.

c) daturis c.

1) Augustini Opp. vol. X. App. p. 43.

2) De praedestinatione sanctorum liber: Augustini Opp. vol. X, p. 803.

3) Matth. 25, 41.

4) Matth. 25, 34.

positum voluntatis suae: mala esset boni Dei voluntas, quod fieri non potest; et ipsi aliter agere non possent^a, nisi sicut praedestinati ad ignem, id est: malis operibus usque in finem inservirent, quibus ignis sine fine debetur; et iniuste ageret Deus iustus, qui eos puniret, quos tales fecerat, qui boni esse non possent, ac perinde ad opus mortis ipse, quos creaverat, precipitaret. Sed absit hoc a divino proposito; non enim volens iniquitatem est Deus nec mandavit cuiquam impie agere, sicut scriptura dicit: *Nec alicui dedit laxamentum peccandi*¹; *fecit enim, ut essent omnia, et sanabiles nationes orbis terrarum*². Invidia autem diaboli mors intravit in orbem terrarum: imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius. Et ipse Dominus dicit: *Nolo mortem peccatoris*³, et in evangelio ad quosdam: *Sic et vos peribitis, inquit, nisi poenitentiam egeritis*⁴ — quapropter non perirent, si poenitentiam agerent^b — et^c item: *Poenitentiam agite*, omnibus clamat, *appropinquavit*^d enim *regnum caelorum*⁵, et: *Regnum caelorum vim patitur et violenti rapiunt illud*⁶; et Paulus: *Et*^e *lugeam multos, qui ante peccaverunt et non egerunt poenitentiam*⁷, et multa alia; cum etiam, videlicet omnium Domino, a sancta scriptura dicitur: *Misereris omnium, Domine, et nihil odisti eorum, quae fecisti, dissimulans peccata hominum propter poenitentiam et parcens illis, quia tu es dominus Deus*⁸. Unde, sicut et ex aliis multis sanctarum scripturarum exemplis, intelligendum est, quia non est homo praedestinatus, sed praescitus ad poenam; poena autem et praescita est et praedestinata illis, qui malis operibus vacant et in eis perseverantes vitam finiunt, sicut et beatus Augustinus in libro de praedestinatione dicit: *Audi, inquit, Petrum apostolum, cum futuros*^f *esse pseudopphetas et magistros mendaces*⁹ *et apostatas in ecclesia dicit, sicut fuerunt in populo*

- a) possunt c.
 b) aegerent c.
 c) e c.
 d) appropinquabit c.
 e) ut c.
 f) corr. ex futurum.

- 1) Ecclesiasticus 15, 21.
 2) Sap. 1, 14.
 3) Ezech. 18, 32. 33, 17
 4) Luk. 13, 3 (5).
 5) Matth. 4, 17.
 6) Matth. 11, 12.
 7) 2 Kor. 12, 21.
 8) Sap. 11, 24—27.
 9) 2 Petr. 2, 1.

veteri, quibus iudicium, inquit, iam olim non cessat, et perditio eorum non dormitat¹. Item Iudas apostolus: Subintroierunt, ait, quidam homines, qui olim prescripti sunt in hoc iudicium, impij, gratiam Domini nostri transferentes in luxuriam et solum dominatorem et dominum Iesum Christum negantes². Et Dominus in evangelio [peccatoribus]: Ite in ignem aeternum, quem praeparavit pater meus diabolo et angelis eius³; praedestinati autem: Venite, benedicti patris mei, percipite regnum paratum vobis ab origine mundi⁴, id est praedestinatum. Tenenda est igitur inconcusse huius disputationis ratio, quae testimonijs claret scripturarum: peccatores in malis proprijs antea, quam essent in mundo, praescitos esse tantum, non praedestinos; poenam autem eis esse praedestinatum, secundum quod praesciti sunt⁵. Et male intellexit Gotescalcus^a, quod vult facere in hoc loco differentiam, quasi Augustinus tantum dixisset: in malis proprijs peccatores Deum praescisse, non praedestinasse, et intellexisse illum peccatores ad poenam praedestinos, quia dixit, eis poenam praedestinatum fuisse, quasi tantundem — si ita dixisset, non valeret — dixisse eum praedestinos ad poenam, ut redire gratia Dei per poenitentiam non possint ad vitam, quam praedestinos in proprijs malis, quibus poena debetur, ut pereant. Quam commentationem tergiversatoris cavete, et hoc vobis sufficiat, quod catholici doctores exponunt, quia electi ad regnum aeternum et presciti sunt et praedestinati, et regnum illis^b aeternum est et presciturum et praedestinatum; reprobi autem presciti sunt tantum, non praedestinati et in malis proprijs futuri et ad poenam pro eisdem malis operibus ituri: poena autem eis est praedestinata pro malis illorum operibus, in quibus praesciti sunt tantum, non praedestinati perseveraturi, quia praedestinavit Deus, quod divina equitas redderet, non quod humana^c iniquitas admisisset^d.

Et ut ad erudiendam simplicitatem vestram non loquamur nimium, si tantum est necessarium, interrogandus est quilibet praescientiae et praedestinationis disputator, quid sit vel quam ethimologiam habeat praescientia vel praedestinatio. Sine dubio,

- a) g c.
 b) illius c.
 c) humani c.
 d) admisisset c.

1) 2 Petr. 2, 3.

2) Jud. 4.

3) Matth. 25, 41.

4) Matth. 25, 34.

5) Augustini Opp. vol. X. App. p. 46.

si legit sanctos auctores et aliquid habet intellegentiae, debet respondere: Pręscientia est pręcognoscentia, quod antescitur, quid ^a eveniat, vel, quam fiat, quod scitur; *praedestinatio* autem est, sicut sanctus Augustinus dicit, *praedeterminatio vel gratiae praeparatio* ¹, id est, sicut apostolus dicit ²: Electos prędestinavit Deus ad gloriam ^b et pręparavit illos, id est pręordinavit in fide, in bonis operibus, ut per illa ad gratiam remunerationis pervenirent, sicut scriptum est: *quę pręparavit Deus*, scilicet bona opera, *ut in illis ambulemus* ³: haec est praedestinatio. Post prędestinationem autem et prędeterminationem vel preparationem Dei, quę est secundum propositum bonae voluntatis suae, nihil aliud sequitur, nisi praedestinationis effectus, id est gratia, quę est ipsa vitae donatio. Nam recordari potestis, quia, sicut superius beatus dixit Hieronimus, prudentes hanc differentiam dicunt inter praedestinationem et propositum, quia prędestinatio pręcedit propositum; propositum autem iam in vicinitate est effectus rei prędestinatę atque propositę, sicut et intellegere ex dictis beati apostoli possumus, cum dicit ⁴: Qui prędestinavit, id est preelegit nos ante mundi constitutionem, et alibi: *Quę pręparavit*, scilicet bona opera, *ut in illis ambulemus* ⁵ *secundum propositum voluntatis suae* ⁶; quod propositum gratia sequitur retributionis pro gratia bonę operationis, et hoc est praedestinationis effectus, id est, ut diximus, ipsa vitae donatio. Redeamus ergo ad illum, qui dicit, praedestinationem esse reprobatorum ad mortem, et videamus, si possumus dicere: praedestinatio est prędeterminatio vel ire praeparatio. Non iram Dei vindictam in scripturis sanctis intellegimus, quia in impassibile ipsius naturam passibilitas non potest cadere. Scriptum est enim: *Ira in indignatione eius* ⁷, id est vindicta, sicut: *Et vita in voluntate eius* ⁷, id est vitę donatio in misericordia gratiae eius. Praeparationem namque irae, id est prędestinationem ad mortem nihil aliud subsequi potest, nisi ipsius praedestinationis ad mortem effectus, id est ipsius irę donatio, id est ignis aeternus, sicut vitę donatio regnum intellegitur sempiternum. Ac per hoc necesse erit, ut praedestinatum ad mortem aeternam pręparaverit

a) quod c.; in margine nota.

b) glariam c.

1) Augustini Opp. vol. X. App. p. 43 (cf. ibid. p. 803).

2) Vgl. Rom. 8, 30.

3) Eph. 2, 10.

4) Vgl. 1 Kor. 2, 7.

5) Eph. 2, 10.

6) Eph. 1, 11.

7) Ps. 29, 6.

Deus in operibus malis, in quibus ambulans secundum propositum voluntatis suae remuneretur ira, id est ipsius ad malum praedestinationis effectum. Sed absit hoc a bono et benigno divino proposito^a, quia Deus malum non fecit, quoniam malum nec est nec subsistit, quia nec substantiam habet nec substantia est nec ex Deo^b est, sed a diabolo inventus est morbus boni in bona creatura Dei, quia, sicut scriptum est, *omnia opera Dei erant bona valde*¹, et homo bonus a Deo factus, sed a diabolo per malum inmorbus, sicut per prophetam Dominus dicit²: Peccata separant inter me et vos, id est morbus sanitatis. Quapropter, si tollitur morbus gratia medici et oboedientia egroti, ut omnia, quae medicus proposuerit, oboedienter suscipiat, recepta sanitate aegrotus letabitur, cum ei semper propinquus sanissimus et sanitatem donans et morbum auferens aderit medicus. Nam medicinam egroti proposuit medicus, dicens per psalmistam: *Israhel, si me audieris, non erit in te Deus recens*³, et: *Si populus meus audisset me Israhel, si in viis meis ambulasset, pro nihilo inimicos eorum humiliassem et super tribulantes eos misissem*^c *manum meam*⁴, id est: non solum morbos venenosos auferrem^d, verum etiam et veneficos, invenenatos sanans, tribularem et, qui superiores fuerant, humiliarem. *Sed non audivit populus meus vocem meam et Israhel non intendit mihi; et dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ut irent in ad-ventionibus*^e *suis*⁵: dimittere enim nihil aliud est, nisi per gratiam non liberare, quia neminem Deus dimittit, antequam dimittatur, nec deserit, antequam deseratur, et neminem in temptationem inducit, id est induci patitur, nisi eum, qui se ab illo antea abducit^f, sicut Adam, qui fugit ab eo et abscondit^g se; qui si vocatus se recognovisset, fuga illa non usquequaque ei nocuisset. Qua de [re] praescientiae et praedestinationis confusor, cum legit in quibusdam codicibus, preparatum populum ad luendas poenas, non vult differentiam facere, quid sit a Deo praeparatum, quid a diabolo, quid a propria hominis iniquitate. Non de Pharaone, sicut su-

a) propositum c.

b) iteratum: neque ex Deo.

c) mississem c.

d) auferem c.; em in loco raso.

e) adventibus c.; in margine nota.

f) adducit c.

g) post abs spatium septem fere litterarum vacuum relictum.

1) Gen. 1, 31.

2) Vgl. Sap. 1, 3.

3) Ps. 80, 9. 10.

4) Ps. 80, 14. 15.

5) Ps. 80, 12. 13.

perius diximus, scriptum est: *Ego indurabo cor Pharaonis*¹; prius enim dicitur: *Ad hoc excitavi te, ut ostenderem in te virtutem meam*², et non dictum est: *Obduravi te*; postea scriptum est: *Ego indurabo cor Pharaonis*, propter praecedentia videlicet peccata, sicut et *tradidit illos Deus in reprobum sensum* secundum apostolum, quia *noluerunt Deum habere in notitia*^{a 3} et, cum cognovissent^b Deum, non sicut Deum glorificaverunt: inde subsequitur: *Induravit Pharaon cor suum, magna vi*^c scilicet iniquitatis suae; postea subsequitur: *Induratum est cor Pharaonis*⁴, et non dictum est a quo. Quod prudens lector facile poterit intellegere; similiter, ubi scriptum est, preparatum aliquem ad iram, non est intellegendum, ut Deus eum praedestinaverit ad ignem, quem non fecit propter hominem, sed, sicut saepe dictum est, propter diabolum: quia, si eum ad ignem praedestinasset, necesse erat, ut illum in malis operibus prepararet, quibus, sicut dictum est, ignis debetur; sicut electos et ad vitam praedestinatos praeparavit in operibus bonis, in quibus ambulantes effectum praedestinationis, id est gratiam et vitae donationem percipiant. Sed ista praeparatio, unde dictus est aliquis praeparatus ad poenam, non sequitur Dei, quae est ante saecula in electis suis, praedestinationem, sed eius, quae est in reprobis, praescientiam, quia Deus praescivit reprobum quemlibet malum futurum, et ipse diabolo consentiens se preparavit, ut iret ad poenam sibi propter sua mala opera, in quibus perseverare deliberavit, preparatam^d. Unde, sicut apostolus dicit⁵, quia per ea, quae facta sunt visibilia, invisibilia cognoscuntur, ex parvis magna coniciamus et dicamus verbi gratia: Quia rex aliquis potentissimus et iudex iustissimus habuit servum aliquem, quem multipliciter fecerat gloriosum; isdem contra eum superbiens evasit sceleratissimus ac male agens seu errans et alios in errorem inducens et sceleratus alios sceleratos efficiens. Qua de re praeparavit idem rex potentissimus et iudex iustissimus carcerem inenarrabiliter poenalem, in quem deputavit illum maledictum et nequissimum servum. Et quoniam scivit multos servorum suorum infectos^e nequitia

a) notitiam c.

b) cognovissent c.

c) vim c.

d) preparatum c.

e) interfectos c.

1) Exod. 4, 21.

2) Rom. 9, 17.

3) Rom. 1, 28.

4) Exod. 7, 13.

5) Vgl. Hebr. 11, 3.

illius et futuros, qui audituri et imitaturi^a essent mala illius, servavit carcerem illum, ad hoc praeparatum, ut, quicumque essent vel futuri essent imitatores mali servi illius et ex parte illius esse deligerent, si ad meliora, illo videlicet domino hortante et bona eis proponente, nollent redire, simul cum illo, propter quem carcer factus est, praecipitarentur ad poenam. Et Dominus dicit: *Dum es in via cum adversario tuo, concorda cum eo, ne forte adversarius tradat te iudici, et^b iudex tradat te exactori, et exactor mittat te^c in carcerem: et non exies^d inde, donec reddas novissimum quadrantem*¹. Adversarius noster est sermo Dei, qui increpat mala, quae facimus, et praedicat, nisi conversi fuerimus, mala, quae passuri sumus. Cuius praedictioni in passione malorum si concordari nolumus — sustinendo concordemur, bona, quae iubet, operando et a malis nos convertendo — quae^e si non fecerimus, tradet nos iudici Christo, et iudex exactori, id est cuilibet angelicae^f potestati^g ad hoc ministerium deputatę, et ille exactor mittet traditum sibi in carcerem, id est, quem possidet^h per infidelitatem et mala opera sine conversione in isto saeculo, sotiabit sibi in futura perditione iustitiae diiudicatione, et non exiet inde, quisquis cum illo intrabit in aeternam perditionem; sicut letabitur sine fine, quisquis fideliter Deo in isto saeculo adherens remunerari meruerit gratia, id est praedestinationis effectum, vitae scilicet aeternae donatione.

Et superadiciendum, ut facilius intellegatis et tergiversationem pravi expositoris et aethimologiam praedestinationis, in qua posuit sanctus Augustinus nomen praeparationis: Scitote, quia illud nomen, quod estⁱ praeparatio, vel illud verbum, quod est praeparavit, licet per translationem aliquam possit habere vicinitatem, non semper ex eo verbo vel nomine derivari debet intellegi. Unde beatus Augustinus dixit: *Praedestinatio est praedeterminatio vel praeparatio*², quia multa verba sunt in scripturis, quae secundum qualitatem adiacentię capiunt vel proferunt signi-

a) immitaturi c.

b) iuditie c.

c) mittatur c.

d) exeis c.

e) quia c.

f) angelici c.

g) i ex e corr.

h) corr. ex possidet.

i) iteratum.

1) Matth. 5, 25. 26.

2) Augustini Opp. vol. X. App. p. 43 (cf. ibid. p. 803: praedestinatio est gratiae praeparatio).

ficationem intellegentię. Nam de hoc ipso verbo, unde res agitur, scriptum est in libro regum: *Praeparate corda vestra Domino*¹, et in psalmis: *Praeparationem cordis eorum audivit auris tua*², et de ecclesia in Apocalypsi: *Praeparavit se uxor agni*³, et in evangelio secundum Lucam: *Servus, qui cognovit voluntatem domini sui et non praeparavit et non fecit secundum voluntatem illius, vapulabit multis*⁴, et alia plurima, quae longum est enumerare. Sed iste magnus pertinacia et minimus sensu orator non habuit, nisi unum oculum mentis in verborum intellegentia, ut capere potuisset, qualiter verbum praeparavit in dictis beati^a Augustini^b atque Fulgentii intellegere debuisset. De cuius libris^c, scilicet beati Fulgentii, hic exempla posuisssem, nisi, ut beati Augustini expositor, ei per omnia concordasset. Sic enim debuerat intellegere: praeparavit in libris a beato Fulgentio conscriptis in eo loco, ubi dictum est: *quos iuste praeparavit*, quin Deus sua praescientia, *ad luenda supplicia, nec tamen praedestinavit ad facienda peccata*⁵, sicut dicitur ab apostolo: *Tradidit illos Deus in reprobum sensum*⁶, quod contigit de poena peccati illorum, propter praecedentia videlicet ab illis commissa peccata, non propter praedestionem Dei dispositam in electis suis tantum, non in reprobis ante saecula sempiterna, licet in antiquis et authenticis exemplaribus invenerimus: praescivit, non praeparavit a^d Fulgentio dictum. Sed nolimus subterfugere, quasi per auctoritatem illi non valeamus respondere; in hoc namque loco, ubi dicit apostolus: *Deus illos tradidit*, sic accipiendum est tradidit: gratia per praedestinationem misericorditer non eripuit, sed praescientia^e sua iuste in reprobo sensu deseruit. Et quod dicit Fulgentius: *quos ad luendas poenas praeparavit*, similiter intellegendum est, quia gratia per praedestinationem a poenis, sibi propter sua mala opera praeparatis, misericorditer non liberavit, sed in praeparatione proprie perditionis, ad quam praedestinati non sunt, prescientia sua iuste dereliquit. Et notandum, quia, ne locum adhaerendi perversi quique sacrorum

- a) beni c.
 b) augustinus c.
 c) libri c.
 d) ad c.
 e) praescia c.

1) 1 Reg. 7, 3.

2) Ps. 9, 17.

3) Apoc. 19, 7.

4) Luk. 12, 47.

5) Fulgentii de veritate praedestinationis lib. III, c. V. Migne, Patrologiae latinae tom. LXV, p. 656.

6) Rom. 1, 28.

verborum intellectores invenirent, nihil huius modi posuit beatus Augustinus in libro *Ipognosticon*^a, in quo de predestinatione reprehensoribus suis respondit, sicut Fulgentius sano sensu bene intelligentibus *praeparavit ad luendas poenas* in libro suo scripsit. Sed non est mirum, si veneficus etiam saporem melleum mortifero veneno commiscet; nam ista praeparatio intellegenda est a iusto et divino iudice, iuxta quam sibi quisque pro malis meritis suis praeparavit desertio, sicut et obdurare cor impenitens Deus dicitur, non emollire, et sicut intellegendum est in evangelio, quod dictum est a Domino Iudæ: *Quod facis, fac citius*¹, non ut ipse iuberet, quod ipse agere nollet et propter imperium suum, qui dominus omnium est, dimittere non posset, sed permisit, eum ut transiret in affectum cordis, quatinus diabolus, qui cor illius post acceptionem buccellæ plenius possedit, derelinqunte eum Domino, qui ab ipso prius derelictus fuerat, per illum, quod vellet, ageret, qui antea illius ipsius cor ad tradendum sanguinem iustum suasionem nequissima instigarat. Sed Dominus, natura pius et fons bonitatis et pietatis origo, nec in traditione sua, ad traditorem suum dicens: *Iuda, osculo filium hominis tradis*² oblitus fuerat, quod dixerat per prophetam: *Nolo mortem peccatoris*³, et ideo inter osculandum benignissime eum est allocutus, quia secundum apostolum *omnes homines vult salvari*⁴; praescivit tamen illum periturum, quem noverat non esse de numero praedestinatorum. De quo dante exemplum beato Augustino, male abusus est Gotescalcus subsequente sententia, quam idem doctor discretissimus subiunxit dicens: *Talis est autem periturorum omnium causa, licet culpa sit a culpa dissimilis*⁵, volens per eam suam stabilire perfidiam, ut homines a Deo sint ad mortem praedestinati aeternam: cum manifestissime et in precedentibus et in subsequentibus, sicut evidentissime quilibet relegens librum illius potest cognoscere, praescitum Iudam dicat in malis suis, non praedestinatam, et praescitum illum esse ad poenam pro eisdem malis suis, non praedestinatam; praescitam autem illi esse et praedestinatam poenam pro malis suis. Unde et mox, cum dicit: *Talis ergo est periturorum omnium causa, licet culpa a culpa dissimilis*, subinfert^b: *Verum autem esse,*

a) ipognosticon c.

b) subinfret c.

1) Joh. 13, 27.

2) Luk. 22, 48.

3) Ezech. 18, 32.

4) 1 Tim. 2, 4.

5) Augustini Opp. vol. X. App. p. 46.

quod ^a diximus, licet plene sit disputatum, id est perituris poenam esse praedestinatum ¹, et paulo superius, antequam eandem sententiam promeret, ait: *Nemo perit, nisi filius perditionis* ²; nam poenam illi, videlicet Iudae, praedestinatum pro malis suis, in quibus, ut saepe dixi, praescitus est tantum, non praedestinatus, et quod dampnatus sit, antequam natus, secundum id quod disputatione ^b praediximus ³: disputavit enim multoties, quia praescientia dampnatus est, non praedestinatione, et ceteros similiter a gratia alienos, ut superius scripsimus, dixit: *Deum praescisse tantum, vitio proprio perituros, non, ut perirent, praedestinasse* ⁴. Hanc discretionem praescientiae et praedestinationis confusor in verbis sancti eloquii ^c custodire debuerat: *et fidelis servus et prudens, dare conservis suis in tempore tritici mensuram* ⁵, *ne, cisternam aperiens, bos vel asinus in foveam ab illo apertam rueret, et ipse pretium reddere cogeretur* ⁶. Vos autem, fratres mei dilectissimi, in sermonis fine attendite, quod Salomon sapientissimus omnibus clamat dicens: *Finem loquendi omnes pariter audiamus: Deum time et mandata eius custodi; hoc est enim omnis homo* ⁷ — id est: ad hoc factus omnis homo, propter quem factus est homo, qui cum benedicto Deo, patre suo, vivit et regnat in unitate spiritus sancti, Deus, per omnia saecula saeculorum. Amen.

Ecclesiastica sententia in pertinacissimum Gotescalcum propter incorrigibilem obstinationem illius in sy[n]odo ^d apud Carisiacum habita a duodecim episcopis ecclesiastico vigore prolata.

Frater Gotescalc, sacrosanctum sacerdotalis misterii officium, quod irregulariter usurpasti et in cunctis moribus ac pravis actibus atque perversis doctrinis eo hactenus abuti non pertinuisti, iudicio spiritus sancti ^e, cuius gratiae munus est sacerdotale officium per virtutem sanguinis domini nostri Iesu Christi, noveris, tibi esse, si quoquomodo suscepisti, sublatum et, ne ulterius eo fungi praesumas, perpetuo interdictum; insuper, quia

- a) cum c.
- b) disputationem c.
- c) eloqui c.
- d) n erasa.
- e) i ex s corr.

- 1) Augustini Opp. vol. X. App. p. 46.
- 2) Joh. 17, 12.
- 3) Augustini Opp. vol. X. App. p. 46.
- 4) Ibid. p. 45.
- 5) Luk. 12, 42.
- 6) Exod. 21, 33. 34.
- 7) Ecclesiastes 12, 13.

et ecclesiastica et civilia negocia contra propositum et nomen monachi conturbare, contempnens iura ecclesiastica, praesumpsisti, durissimis verberibus te castigari et secundum ecclesiasticas regulas ergastulo retrudi auctoritate episcopali decernimus et, ut de cetero doctrinale tibi officium usurpare non presumas, perpetuum silentium ori tuo virtute aeterni verbi imponimus¹.

Hanc autem dampnationis illius sententiam ideo huic opusculo subnectere procuravimus, ut similem vel in presenti vel in futuro saeculo dampnationem timentes, qui ei aliquo modo conniventiam^a prebuisstis, quantotius vos corrigere studeatis et de cetero cum omnibus, ad quorum aures loetales illius sibili pervenerint, huiusmodi perversam doctrinam respuere, deserere ac praecavere curetis.

Nachtrag.

Im Verfolg meiner Bemerkungen über „sacri“ bzw. „sancti canones“ in der ersten Schrift Hinkmar's (vgl. oben S. 144), weise ich hier darauf hin, dafs man in der zweiten Schrift — wie mir von der Verwaltung der Königlichen Universitäts-Bibliothek zu Leyden freundlichst bestätigt worden ist — neben „sacras scripturas“ (z. B. S. 261) auch „sanctas scripturas“ (z. B. S. 264) liest; da es nun wenig wahrscheinlich ist, dafs bei einer so häufigen Bezeichnung zwei verschiedene Adjectiva angewendet worden sind, so dürfte damit die oben (S. 144) angedeutete Vermutung erhärtet werden: es wird zwar jetzt als eine paläographische Regel überall beherzigt, dafs *sc̄* lediglich den Stamm des Wortes „sanctus“ angiebt, während „sacer“ mit seinen Formen immer ausgeschrieben verlangt wird; aber wer bürgt denn dafür, dafs der Schreiber der hier abgedruckten Handschrift auch nach dieser Regel verfahren ist und nicht in seiner Vorlage *sc̄i* etc. bisweilen zu „sacri“ etc. aufgelöst hat! Wo ich mich also auch eines Eingriffs in den überlieferten Wortlaut enthalten und „sacri“ etc. aufgenommen habe, will ich

^a) conhibentiam c.

1) Mansi, Conc. vol. XIV, p. 921.

darum doch nicht zugestehen, daß dieses Wort als unantastbar anzusehen ist.

Auf zwei Stellen der ersten Schrift noch besonders einzugehen, verpflichten mich die Berichtigungen, welche Herr Professor Wattenbach die Güte hatte mir zukommen zu lassen:

S. 102, Z. 5 heisst es — nachdem von der „*fidelium devotio*“: „der Opferwilligkeit der Gläubigen“ die Rede gewesen —: „*ubi autem aut paupertas aut inde votorum duritia maior fuerit, quam esse debeat*“, nach meiner Auffassung: „wo aber entweder die Armut oder — infolge davon — die hartherzige Abneigung gegen Opfer etwa ungebührlich groß ist“; Herr Professor Wattenbach liest dafür — ohne wesentliche Sinnesänderung einfacher — „*aut paupertas aut inde votorum duritia*“: „entweder die Armut oder die ablehnende Hartherzigkeit nicht opferwilliger Menschen“.

S. 124, Z. 15 wird auseinandergesetzt, daß die *archidiaconi* etc. darauf sehen sollen: „*ut comministros, cum quibus honeste officium divinum agere possint, habeant, matricularios vetulos vel vetulas . . . pro decimę quantitate habeant, non autem nonnanes iuvenes . . . de matricula pascant*“: „daß sie Gehilfen, mit welchen sie in anständiger Weise den Gottesdienst begehen können, haben, nur alte Männer und Frauen u. s. w. als Almosenempfänger nach Maßgabe ihrer Einkünfte halten, nicht aber junge (. . . ? . . .) von den Armengeldern mästen sollen“. Weil ich nun mit dem Worte „*nonnanes*“ nichts anzufangen wußte und zugleich zu dem „*honeste*“ einen starken Gegensatz nötig zu haben glaubte, habe ich, zumal die *archidiaconi* etc. S. 123 ermahnt werden, auch „*casti*“ zu sein, „*nonanes*“ in das ihm den Schriftzeichen nach sehr ähnliche „*nonarios*“ umgewandelt, sodafs also vor der Vergeudung der Armengelder an junge „*nonariae*“ männlichen Geschlechts gewarnt wird. Herr Professor Wattenbach hat mich nun darauf aufmerksam gemacht, daß *nonnanes* eine seltene Nebenform des Wortes „*nonnus*“: „Mönch“ ist, und die Beibehaltung mit den Worten begründet: „Was hier unter *nonnanes* eigentlich zu verstehen ist, bleibt zweifelhaft; aber ganz unmöglich scheint mir, daß dieses seltene Wort durch Korruption hineingebracht wäre.“